

INSTYTUCJA PRAWA ŁASKI W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM

Piotr Kardas

Wolters Kluwer

INSTYTUCJA PRAWA ŁASKI W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM

Zagadnienia wybrane

Piotr Kardas

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2025

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 2 września 2025 r.

Recenzenci

Prof. dr hab. Jacek Giezek

Prof. dr hab. Piotr Tuleja

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-945-5

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Zarządzania Prawami Autorskimi i Treściami

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 692 477 076

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Uwagi wprowadzające.....	11
Rozdział I	
O sposobach postrzegania istoty i funkcji prawa łaski.....	21
1. Prawo łaski w perspektywie sporów dotyczących istoty i zakresu tej instytucji.....	21
2. O metodzie prowadzenia analizy uwag kilka	34
3. Zasadnicze modele (koncepcje) ujmowania funkcji i celu prawa łaski.....	41
Rozdział II	
Systemowe usytuowanie instytucji prawa łaski.....	55
1. Wieloźródłowość prawa łaski w systemie prawa	55
2. Prawo łaski w kontekście pojęcia „prawo represyjne”	59
3. Ogólnosystemowe znaczenie prawa łaski	67
Rozdział III	
Normatywny charakter prawa łaski	69
1. Charakter prawa łaski oraz przyjmowane przesłanki jego stosowania	69
2. Prawo łaski z perspektywy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych	74
3. Prawo łaski a mechanizmy redukcyjne w prawie karnym ...	84
4. Prawo łaski a konstytucyjna zasada podziału władzy	93

5. Spory dotyczące konsekwencji wynikających z zastosowania prawa łaski.....	100
--	-----

Rozdział IV

Prawo łaski w świetle analiz z zakresu prawa konstytucyjnego, prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa karnego procesowego	111
1. Uwagi wprowadzające	111
2. Prawo łaski w świetle doktryny prawa karnego materialnego.....	116
3. Prawo łaski w świetle doktryny prawa karnego wykonawczego	120
4. Prawo łaski w świetle doktryny prawa karnego procesowego	133
5. Prawo łaski w świetle doktryny prawa konstytucyjnego....	138

Rozdział V

Aktualny stan badań nad instytucją prawa łaski.....	143
1. Uwagi wprowadzające. Aktualny stan badań nad instytucją prawa łaski	143
2. Zakres sporów wokół instytucji prawa łaski	150

Rozdział VI

Podstawy prawne prawa łaski w polskim systemie prawa.....	155
1. O sposobach rekonstrukcji normatywnych źródeł prawa łaski.....	155
2. Instytucja prawa łaski w świetle zjawiska konwergencji systemów <i>common law</i> oraz kontynentalnego (<i>civil law</i>)...	163
3. Stanowisko Sądu Najwyższego w sprawie podstaw i granic prawa łaski jako wyraz nieprawotwórczego i niewiążącego orzeczenia interpretacyjnego tworzącego praktykę precedensową	167
4. Postanowienie prezydenta o zastosowaniu prawa łaski w formie abolicji indywidualnej jako wyraz działania naruszającego zasadę wykładni i stosowania prawa.....	179
5. O (nie)trafności tezy o autonomicznej regulacji prawa łaski w art. 139 Konstytucji RP	186

Rozdział VII**Przepisy Rozdziału V Konstytucji RP jako prawne źródła****instytucji ułaskawienia..... 211**

1. O powiązaniu treściowym i funkcjonalnym przepisu art. 139 Konstytucji RP z innymi przepisami Rozdziału V Konstytucji RP 211

Rozdział VIII**Przepisy Rozdziału VIII Konstytucji RP jako prawne źródła****instytucji ułaskawienia..... 227**

1. Relacje ułaskawienia do sprawowania wymiaru sprawiedliwości 227
2. Relacje prawa łaski do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy w świetle dwudziestowiecznych polskich konstytucji..... 242
3. Konstytucyjny zakres pojęcia „sprawowanie wymiaru sprawiedliwości” a instytucja prawa łaski 245
4. Konstytucyjne pojęcie „wymiar sprawiedliwości” 247

Rozdział IX**Przepisy Rozdziału II Konstytucji RP jako prawne źródła****instytucji ułaskawienia..... 269**

1. Prawa podmiotowe człowieka i obywatela w zakresie ochrony sądowej jako elementy wyznaczające normatywne granice kompetencji ułaskawieniowej prezydenta..... 269
2. Zasada prawa do obrony a zakres przedmiotowy prawa łaski..... 287
3. Zasada domniemania niewinności a zakres przedmiotowy prawa łaski 297

Rozdział X**Przepisy Rozdziału I Konstytucji RP jak źródła****rekonstrukcji zakresu przedmiotowego prawa łaski..... 319**

1. Uwagi wprowadzające 319
2. Relacja ułaskawienia do konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego 321

3. Relacja ułaskawienia do zasady legalizmu.....	334
4. Relacja prawa łaski do konstytucyjnej zasady podziału władzy.....	345
5. Uwagi podsumowujące.....	357

Rozdział XI

Przepisy pozostałych części systemu prawa jako elementy uadekwatniające lub modyfikujące zakres prawa łaski

i wynikających z niego konsekwencji	375
1. Uwagi wprowadzające	375
2. Przepisy prawa karnego materialnego jako źródła rekonstrukcji instytucji prawa łaski	394
3. Przepisy prawa karnego wykonawczego jako źródła rekonstrukcji instytucji prawa łaski	407
4. Przepisy prawa karnego procesowego jako źródło rekonstrukcji prawa łaski	410
5. Przepisy innych ustaw jako źródło rekonstrukcji prawa łaski.....	465

Rozdział XII

Zakończenie	471
--------------------------	------------

Summary	481
----------------------	------------

Bibliografia.....	491
--------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPCz	– Europejska Konwencja Praw Człowieka
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2025 r. poz. 911 ze zm.)
k.p.k. z 1928 r.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313)
k.p.k. z 1969 r.	– ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 13, poz. 96)
k.wyb.	– ustawa z 5.01.2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. z 2025 r. poz. 365)
Konstytucja, Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
MPPOiP	– Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)

Czasopisma

AIS	– Acta Iuris Stetinesis
AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis
CzPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
MoP	– Monitor Prawniczy
NJW	– Neue Juristische Wochenschrift
NP	– Nowe Prawo

OSNK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Woj-skowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażo-wych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
OTK-B	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria B
Pal.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PIPWUJ	– Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Kon.	– Przegląd Konstytucyjny
Prz. Pr.-Ek.	– Przegląd Prawno-Ekonomiczny
Prz. Sąd.	– Przegląd Sądowy
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	– Studia Prawnicze
SP KUL	– Studia Prawnicze Katolickiego Uniwersytetu Lubel-skiego Jana Pawła II
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZNUG	– Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
ZStW	– Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

Inne

ETPCz	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
KRK	– Krajowy Rejestr Karny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UE	– Unia Europejska
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

UWAGI WPROWADZAJĄCE

Prawo łaski ma długą historię w polskim systemie prawnym. Pomijając dawniejsze pomniki prawa¹, trzeba wskazać, że regulacja odnosząca się do tej instytucji została zamieszczona w postanowieniach Konstytucji 3 maja, akcie prawnym stanowiącym podstawę do chluby polskiego prawoznawstwa. Zastrzeżona jako szczególna kompetencja elekcyjnego króla, usytuowanego w specyficzny sposób w strukturze organów władzy elekcyjnej monarchii konstytucyjnej, miała klarownie wyznaczone granice. Kompetencja ułaskawieniowa nie obejmowała osób znajdujących się w stanie oskarżenia. W ten sposób pierwsze nowożytne ujęcie instytucji prawa łaski pozostawiało poza jej zakresem tzw. abolicję indywidualną. Wszystkie kolejne polskie konstytucje, aż do chwili wejścia w życie Konstytucji z 1997 r., zawierały postanowienia respektujące w taki lub inny sposób wskazane wyżej ograniczenie. Nie było przeto wątpliwości, że ta forma ułaskawienia nie mieści się w ramach obowiązującego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej porządku prawnego. Każda z konstytucji zawierała zarazem lakoniczne postanowienia dotyczące prawa łaski. Określając istotę omawianej instytucji jako specyficzną formę darowania lub złagodzenia kary (konstytucja z 17.03.1921 r. oraz konstytucja z 23.04.1935 r.), lub uprawnienie do stosowania prawa łaski (konstytucja z 22.07.1952 r.; ustawa konstytucyjna z 17.10.1992 r. oraz konstytucja z 2.04.1997 r.²), nie konkretyzowała ani normatywnej istoty

¹ Szeroko o tej problematyce pisze K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP. Historia, regulacja, praktyka*, Warszawa 2013, s. 1–120.

² Szczegółową analizę rozwiązań funkcjonujących na gruncie polskich konstytucji oraz ustaw konstytucyjnych zawiera opracowanie K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym. Dawniej i współcześnie*, Rzeszów 2013, s. 137–313. Zob. też

szczególnego uprawnienia przysługującego głowie państwa, ani trybu jego stosowania. Regulacje konstytucyjne nie odnosiły się również do podstaw, przesłanek, funkcji czy roli instytucji prawa łaski. Określenie normatywnej istoty prawa łaski, celu, funkcji, wreszcie przesłanek jej stosowania, pozostawione zostało doktrynie i orzecznictwu. Stosunkowo szybko, zapewne z uwagi na historyczną ciągłość regulacji poświęconej prawu łaski, zaczęto przyjmować, że mamy w tym przypadku do czynienia z tzw. pojęciem zastanym (by odwołać się do współczesnej terminologii), którego sens, znaczenie, funkcję i istotę można rekonstruować w oparciu o przyjmowane sposoby stosowania, utrwaloną praktykę, zwyczaje i elementy prawa zwyczajowego, wreszcie skąpe z uwagi na charakter kompetencji ulaskawieniowych, wykluczających bezpośrednią kontrolę merytoryczną decyzji podejmowanych w tym zakresie, orzecznictwo sądowe. Źródłowe powiązanie z konstytucją – wszak to w ustawie zasadniczej konsekwentnie zamieszczane są postanowienia dotyczące kompetencji do stosowania prawa łaski – a także zasadniczy brak ustawowego doprecyzowania tej instytucji sprawiały, że była postrzegana przede wszystkim jako instytucja prawa publicznego. Immanentnie łącząca się z urzędem prezydenta, pełniącym przede wszystkim funkcje ustrojowe. Jakkolwiek bez mała od zawsze dostrzegano jej konsekwencje w sferze prawa karnego³, to jednak przedstawiciele nauki prawa karnego wykazywali daleko idącą wstrzeźliwość w jednoznacznym nadaniu ulaskawieniu charakteru instytucji prawa karnego – materialnego, procesowego czy wykonawczego. Nie poszukiwano także szerszych związków prawa łaski z innymi instytucjami materialnoprawnymi lub procesowymi w sferze prawa represyjnego. Położona na styku prawa ustrojowego i prawa karnego, powiązana z innymi obszarami regulacyjnymi w systemie prawa, przez lata nie stanowiła zasadniczego problemu dla prawoznawstwa. Nie oznacza to oczywiście, że prawo łaski nie było przedmiotem wypowiedzi przedstawicieli doktryny prawa – konstytucyjnego, prawa karnego procesowego, prawa karnego materialnego,

P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia w prawie polskim*, Warszawa 2009, s. 23 i n.; K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*, s. 121–174.

³ Warto przypomnieć, że pierwsza powojenna monografia poświęcona prawu łaski wyszła spod pióra znakomitego karnego procesualisty Pana Prof. A. Murzynowskiego, *Ułaskawienie w Polsce Ludowej*, Warszawa 1965.

prawa karnego wykonawczego, prawa wyborczego, administracyjnego. Spojrzenie na polską bibliografię prawniczą pozwala z łatwością odnaleźć opracowania monograficzne, artykułowe, przyczynkarskie, glosatorskie, wypowiedzi w podręcznikach, komentarzach do ustaw procesowych, komentarzach do przepisów konstytucji poświęcone prawu łaski. Z perspektywy ilościowej i jakościowej polskie piśmiennictwo prawnicze poszczycić się może znaczącym dorobkiem naukowym.

Wydawać by się w tym kontekście mogło, że – zwłaszcza mając na uwadze fakt ogłoszenia drukiem w ostatnim dwudziestolecu czterech monografii poświęconych tej instytucji⁴ – została ona opisana w sposób kompleksowy. Nie powinna tym samym stwarzać poważniejszych trudności w praktyce stosowania prawa. Istnienie rozbieżności w podejściu do niektórych aspektów prawa łaski – w tym kwestii proceduralnych czy zakresu przedmiotowego – stanowi wszak naturalną konsekwencję pogłębionego namysłu przedstawicieli nauki prawa, zawsze przecież różniących się co do niektórych elementów określonej instytucji prawnej. Odmienności w podejściu do pewnych aspektów prawa łaski nie stanowiły także przedmiotu poważniejszych kontrowersji, debat czy sporów. Prawo łaski sprawiało wrażenie instytucji tyleż ważnej, co niszowej. Pozostającej poza zakresem kwestii dla prawodawstwa centralnych.

Stan analitycznego spokoju przerwała nagła decyzja Prezydenta RP z 16.11.2015 r. PU.117.45.2015, w której zastosowano prawo łaski w formie abolicji indywidualnej. Rzecz, która w kontekście poglądów prezentowanych w piśmiennictwie mieściła się w grupie znaczących stanowisk⁵, nie miała zatem z tego powodu charakteru prawniczej ekstra-

⁴ Zob. P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*; B. Baran, *Prawo łaski w polskim systemie prawnym na tle powszechnym*, Sosnowiec 2011; K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce...*; K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*

⁵ Wykaz przedstawicieli nauki prawa karnego (głównie procesowego) oraz prawa konstytucyjnego przyjmujących dopuszczalność stosowania prawa łaski w formie abolicji indywidualnej przed wydaniem przedstawionego publicznie kontrowersyjnego postanowienia Prezydenta RP z 16.11.2015 r. zawiera opracowanie P. Rogozińskiego, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 96 i n. Do listy tam zamieszczonej dodać należy K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce...*, s. 333 i n., oraz autorów, którzy ogłosili drukiem prace już w ramach szerokiej debaty dotyczącej dopuszczalności abolicji indywidualnej.

wagancji, spotkała się ze zdecydowaną krytyką środowiska naukowego oraz – szerzej – prawniczego. Wówczas instytucja prawa łaski znalazła się w centrum analiz prowadzonych przez teoretyków i dogmatyków prawa. Wielu prawników, do grona których zaliczam także siebie, wówczas dostrzegало znaczenie instytucji prawa łaski na wielu płaszczyznach systemu prawnego⁶. Czasami zaskakująco okazywało się, że pomijane w ramach uniwersyteckiej dydaktyki i badań prawo łaski to jednak instytucja znacząca, której nie da się skwitować ogólnymi sformułowaniami. Determinująca, gdy jest stosowana, sposób realizacji podstawowych funkcji systemowo rozumianego prawa karnego. Jak z rogu obfitości pojawiały się ogłaszane drukiem prace – krytyczne i aprobujące – odwołujące się do różnych aspektów tej szczególnej instytucji. Odnosząc się do abolicji indywidualnej, podejmowano w sposób mniej lub bardziej pogłębiony szereg problemów immanentnie wiążących się z instytucją ulaskawienia. Akcentowano jej związki z procedurą karną, naturalne i od zawsze rozpoznawane, przynależność do instytucji korygujących konsekwencje odpowiedzialności karnej na płaszczyźnie prawa karnego materialnego. Dostrzeżono jej niewątpliwe znaczenie na płaszczyźnie prawa karnego wykonawczego. Szybko okazało się, że kluczem do rozwiązania dylematu abolicji indywidualnej są kwestie natury konstytucyjnej i ustrojowej, w tym relacje ulaskawienia do kompetencji sądów w zakresie konstytucyjnie rozumianego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, w jakimś zakresie zasada podziału władzy, domniemania niewinności, prawa podmiotowego do sądu, zwłaszcza postrzeganego w perspektywie pokrzywdzonego. Problem możliwości stosowania prawa łaski w formie abolicji indywidualnej stał się czynnikiem inicjującym szerokie badania nad tą instytucją, w założeniu mające uzupełniać analizy wcześniej ogłoszone drukiem. Mimo znaczącego dorobku nauki prawa w zakresie badań nad prawem łaski po 2015 r. konstytucyjna obudowa tej instytucji została przedstawiona najpełniej w orzecznictwie. Uchwała Sądu Naj-

⁶ Wyrazem zainteresowania prawem łaski była publikacja J. Giezka, P. Kardasa, *Konstytucyjne podstawy prezydenckiego prawa łaski a możliwość stosowania tzw. abolicji indywidualnej*, Pal. 2016/1–2, s. 21–39. W późniejszym okresie opracowanie poświęcone aspektom proceduralnym instytucji prawa łaski: P. Kardas, *Proceduralne aspekty prawa łaski w kontekście konstytucyjnej zasady legalizmu* [w:] *Hominum causa omne ius constitutum sit. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Hofmańskiego*, red. P. Czarnecki, S. Głogowska. A. Górski, A. Sakowicz, A. Światłowski, Warszawa 2024, s. 754 i n.

wyższego z 31.03.2017 r.⁷ zawierała przedstawione po raz pierwszy tak szeroko ujęte stanowisko odnoszące się do konstytucyjnych przesłanek prawa łaski, zwieńczone stwierdzeniem, że „prawo łaski jako uprawnienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej określone w art. 139 zdanie pierwsze Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, może być realizowane wyłącznie wobec osób, których winę stwierdzono prawomocnym wyrokiem sądu (osób skazanych). Tylko przy takim ujęciu zakresu tego prawa nie dochodzi do naruszenia zasad wyrażonych w treści art. 10 w zw. z art. 7, art. 42 ust. 3, art. 45 ust. 1, art. 175 ust. 1 i art. 177 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”. Uzupełnione ono zostało określeniem konsekwencji naruszenia tego wymogu zawartym w zdaniu: „Zastosowanie prawa łaski przed datą prawomocności wyroku nie wywołuje skutków procesowych”. Zawarte w tym orzeczeniu stanowisko, oceniane zarówno aprobująco, w większości, jak i krytycznie, w piśmiennictwie prawniczym, przesądzając kwestię abolicji indywidualnej na potrzeby sądowego stosowania prawa karnego, samo w sobie stało się inspiracją do kolejnych badań. Stwierdzenie bezskuteczności *ex tunc* postanowienia prezydenta o zastosowaniu prawa łaski w formie abolicji indywidualnej otwiera szereg problemów związanych z płaszczyzną konstytucyjną i szerzej płaszczyzną prawa publicznego. Nie chodzi tutaj wyłącznie o kwestie związane z Konstytucją RP jako prawnym źródłem instytucji ułaskawienia, ale o model argumentacyjny prowadzący do stwierdzenia bezskuteczności aktu łaski, przy braku wyraźnego określenia takiego skutku w przepisach Konstytucji RP. Wiąże się z tym pytanie o teoretyczną koncepcję stanowiącą podstawę interpretacyjnego orzeczenia Sądu Najwyższego, możliwość jej szerszej aplikacji na poziomie Konstytucji RP, znaczenie wewnętrznego kontekstu normatywnego dla procesu wykładni, poprawność rekonstrukcji zasad i reguł konstytucyjnych, w tym fundamentalnych dla demokracji konstytucyjnej, jak chociażby zasada podziału władzy czy zasada wyłączności kompetencyjnej sądów do sprawowania wymiaru sprawiedliwości postrzeganej w kontekście podmiotowego prawa do sądu. Niezależnie od kwestii konstytucyjnych i ustrojowych na tle sporu o abolicję indywidualną pojawiły się po raz kolejny zagadnienia związane z funkcjami i celem instytucji prawa łaski w demokracji konstytucyjnej realizującej koncepcję rządów prawa

⁷ Uchwała SN (7) z 31.05.2017 r., I KZP 4/17, OSNKW 2017/7, poz. 37.

– funkcji i roli prawa łaski w obszarze prawa karnego materialnego, zakresu jej zastosowania, zagadnień proceduralnych. Na tym tle ujawniły się problemy natury bardziej podstawowej, jak chociażby konkretyzacji normatywnych źródeł prawa łaski, zarówno na poziomie Konstytucji RP, jak i regulacji ustawowych. Okazało się, że w sferze prawa łaski istnieją znaczne przestrzenie normatywne wymagające uzupełniającej analizy. Uzasadnionej nie tylko znaczeniem systemowym instytucji prawa łaski, co potwierdzają kontrowersje wokół tej instytucji w innych państwach, ale także swoiście pionierskim podejściem do wykładni i stosowania Konstytucji RP, w tym uzasadnienia sankcji bezskuteczności aktu zdziałanego przez podmiot formalnie posiadający kompetencje do takiego działania, określoną wprost w Konstytucji RP, realizującą jednak w sposób niezgodny z wyinterpretowanymi z Konstytucji RP przesłankami konstytucyjnymi. Koncepcja bezskuteczności aktu łaski w formie abolicji indywidualnej ma znacznie wykraczające poza analizowaną w tym opracowaniu instytucję.

Wszystko, co zrekonstruowano powyżej, stanowiło inspirację do podjęcia badań nad systemowo postrzeganą instytucją prawa łaski, opartych na założeniu przedstawienia wybranych zagadnień, które aktualnie stanowią – co najmniej w subiektywnej ocenie autora tej pracy – kwestie dla prawa łaski zasadnicze. Konstruując zakres przedmiotowy analiz, wzięto pod uwagę niezwykle bogate piśmiennictwo poświęcone prawu łaski. Starano się ograniczyć rozważania w tych obszarach, które zostały precyzyjnie i zasadniczo w sposób zasługujący na aprobatę opisane wcześniej. Wybrano jako przedmiot rozważań kwestie wymagające uzupełnienia. Z tych względów praca odnosi się do wybranych zagadnień instytucji prawa łaski i ma specyficzną strukturę formalną. Jej zasadniczym celem jest uzupełnienie stanu badań, powiązane z polemiką w tych wypadkach, gdy jest ona niezbędna dla spójności wyводу. Rozważania zawarte w tym opracowaniu w zamierzeniu autora powinny wpisywać się w dorobek polskiej nauki prawa, w tych częściach, w których poprzednicy zatrzymali swoją myśl w miejscu, które w związku z wydarzeniami z 2015 r. wymaga uzupełnienia. Doceniając cały dorobek polskiej nauki prawa w zakresie badań nad prawem łaski, w sposób szczególny chciałbym wskazać na opracowanie Piotra Rogozińskiego. To praca wyznaczająca współczesne karnistyczne ścieżki myślenia o instytucji prawa

łaski. W ogromnej części zawierająca analizy, pod którymi osobiście podpisałbym się dzisiaj bez najmniejszego wahania. Do tego opracowania oraz zawartych w nim koncepcji i propozycji nawiązuję najczęściej. W zakresach, w których nie miałbym do dodania niczego istotnego, zatrzymuję swoje analizy, odsyłając do tej pracy. Z perspektywy karnoprocesowej to znakomite uzupełnienie, aktualizacja i poszerzenie rozważań przedstawionych przed laty przez Andrzeja Murzynowskiego.

Jak w każdym przypadku od ćwierćwiecza pracy nad tekstem towarzyszyły niekończące się debaty i spory ze Współpracownikami prowadzonej przez ze mnie wraz z adw. dr Małgorzatą Dąbrowską-Kardas kancelarii adwokackiej. Z wielką satysfakcją mogą dzisiaj stwierdzić, że to miejsce szczególnie inspirujące i kreatywne. Przestrzeń, w której codziennie zderza się pragmatyczne, ukierunkowane na rozwiązanie konkretnych problemów ujawniających się na tle prowadzonych spraw podejście z perspektywą teoretyczną, modelową, dogmatyczną i filozoficzną. Codzienny kontakt z młodszymi generacyjnie Współpracownikami, odświeżający powiew młodości, której towarzyszy głęboka pewność własnych racji, pozwala zachować intelektualną sprawność i krytycyzm wobec samego siebie. Radości z możliwości współpracy towarzyszy lekki stan dysonansu. Wszak miejscem, gdzie zasadniczo powinny toczyć się takie debaty, powinien być uniwersytet. Nawet jednak, jeśli chwilowo uniwersytet nie spełnia w sposób w pełni satysfakcjonujący podstawowej funkcji inspirującej i krytycznej w badaniach nad prawem, cieszy to, że krytyczne myślenie o prawie także w ujęciu systemowym, instytucjonalnym i teoretycznym funkcjonuje w sferze praktycznej. Rację ma Pani Profesor Ewa Łętowska, wskazując, że podstawową powinnością prawnika jest przedstawienie sądowi sprawy w sposób wskazujący na związany z nią problem prawny oraz dobrze uzasadnionej propozycji jego rozwiązania. Postępowania sądowe są prowadzone na wniosek. Wszelkie zagadnienia prawne muszą być zatem sądowi przedstawione przez prawników. Jeśli czynią to w sposób kompleksowy i zgodny z obowiązującym paradygmatem, zaś prezentowane propozycje rozwiązania popierają poszerzoną argumentacją, to przyczyniają się w istotnym stopniu do pełnienia przez sądy podstawowej konstytucyjnej funkcji oraz określania w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości, czym

jest prawo i jaka jest jego treść i znaczenie⁸. Doświadczenia z kancelarii stanowią tym samym plastyczny dowód tego, jakie znaczenie w demokracji konstytucyjnej realizującej ideę rządów prawa mają niezależni prawnicy przestrzegający obowiązującego paradygmatu. Są – jak ujmuje to Pani Profesor Sławomira Wronkowska – strażnikami kultury prawnej. Równie ważnymi jak bezstronni i niezawisli sędziowie. Trafnie wskazuje United States District Court for the District of Columbia, że „the cornerstone of the American system of justice is an independent judiciary and an independent bar willing to tackle unpopular cases, however daunting. The Founding Fathers knew this. Accordingly, they took pains to enshrine in the Constitution certain rights that would serve as the foundation for the independence. Little wonder that in the nearly 250 years since the Constitution was adopted no Executive Order has been issued challenging these fundamental rights. Now, however several Executive Orders have been issued directly challenging these rights and that independence. One of these Orders is the subject of this case. For the reason set forth below, I have concluded that this Order must be struck down in its entirety as unconstitutional. Indeed, to rule otherwise would be unfaithful to the judgement and vision of the Founding Fathers”⁹. Niezależni prawnicy i niezależne sądy konstytuowane w jednostkowych przypadkach przez niezawisłych i bezstronnych sędziów to elementarny warunek realizacji zasady rządów prawa. Obu filarów kultury prawnej należy z pieczołowitością strzec.

Wszystkim, którzy poświęcili swój czas i kompetencje na debaty w trakcie powstawania tej pracy, przyczyniając się do nadania jej ostatecznego kształtu, jestem szczególnie wdzięczny.

Za ostateczny kształt wywodów odpowiadam jak zawsze osobiście. Mam nadzieję, że zawarte w tym opracowaniu rozważania w jakimś

⁸ Zob. w tym zakresie interesujące rozważania poświęcone problematyce strategii obronczej jako jednemu z elementów kształtujących rozstrzygnięcie trudnego przypadku *The Defence Lawyering Strategy of a Defence Counsel „Maestro”: Lawyers and Legal Reasoning in Authoritarian Regimes*, RPEiS 2025.

⁹ Memorandum Opinion, May 27, 2025, Wilmer Cutler Pickering Hale and Dorr LLP. Plaintiff v. Executive Office of the President of the United States, et al, United States District Court for the District of Columbia, Civil Case No. 25-917 (RJL).

stopniu przyczynią się do sposobu myślenia o instytucji prawa łaski. Jest nadzieją autora, że praca spotka się z życzliwym przyjęciem, co oczywiście nie wyklucza krytyki merytorycznej wszędzie tam, gdzie jest ona uzasadniona. Z perspektywy rozwoju myśli prawniczej polemiki i krytyka odgrywają szczególną rolę. Bez nich rozwój myślenia o prawie nie byłby możliwy.

Rozdział I

O SPOSOBACH POSTRZEGANIA ISTOTY I FUNKCJI PRAWA ŁASKI

1. Prawo łaski w perspektywie sporów dotyczących istoty i zakresu tej instytucji

Prawo łaski (określane czasem jako ułaskawienie lub instytucja ułaskawienia¹) stanowi szczególną instytucję publicznoprawną, umożliwiającą swoistą korektę konsekwencji w zakresie odpowiedzialności karnej, lub szerzej odpowiedzialności represyjnej, w szczególności w zakresie odnoszącym się do kary, środków o charakterze represyjnym, a także innych publicznoprawnych skutków przypisania odpowiedzialności

¹ Terminologia wykorzystywana dla określenia omawianej instytucji będzie stanowiła przedmiot uwag w dalszej części niniejszego opracowania. Warto jednak już w tym miejscu wskazać, że pojęcie „prawo łaski” odnosi się do umocowanej w obowiązujących regulacjach prawnych instytucji, określającej kompetencje określonego podmiotu do dokonania czynności konwencjonalnej eliminującej lub łagodzącej konsekwencje wynikające z przypisania odpowiedzialności represyjnej. Innymi słowy, uprawnienia lub kompetencji do stosowania dobrodziejstwa zniesienia lub złagodzenia konsekwencji w postaci kary lub innych środków o charakterze represyjnym. Z kolei termin „ułaskawienie” odnosi się raczej do konsekwencji skutecznego dokonania czynności konwencjonalnej stanowiącej wyraz skorzystania przez uprawniony podmiot z kompetencji mieszczących się w zakresie „prawa łaski”. „Prawo łaski” to zatem określenie odnoszące się do istoty normatywnej uprawnienia, zaś „ułaskawienie” do skutków skorzystania przez uprawniony podmiot z prawa łaski. Zob. też interesujące uwagi P. Rogozińskiego, *Instytucja ułaskawienia...*, s. 43.

represyjnej i wymierzenia dolegliwości konkretnej osobie². Powyższe szerokie ujęcie instytucji prawa łaski, niezależnie od sporów dotyczących zakresu jej zastosowania, szczególnie znaczących, gdy idzie o możliwość stosowania prawa łaski w formie tzw. abolicji indywidualnej, obrazuje, że jest ona ściśle powiązane z prawem karania, publicznym *ius puniendi*³. Przewiduje bowiem możliwość korekty skutków związanych z pociąganiem do odpowiedzialności karnej, zwłaszcza zaś wynikających z przypisania odpowiedzialności represyjnej⁴, zniesienia lub złagodzenia wymierzonych sprawcy konsekwencji⁵. Służy do eliminacji

² W piśmiennictwie podkreśla się, że „prawo łaski jest konstytucyjnym uprawnieniem osobistym Prezydenta” – K. Kozłowski [w:] *Konstytucja RP*, t. II, *Komentarz. Art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 682. Zob. też w ujęciu podręcznikowym i zasadniczo niekwestionowanym S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2023, s. 604 i n.; P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 150 i n.; K. Sychta [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024, s. 1480 i n.

³ Co do kwestii związanych z pojęciem *ius puniendi*, sporów związanych z tym terminem, jego znaczeniem i funkcją w systemie prawa, analizach filozoficznych, teoretycznych i dogmatycznych zob. m.in. D. Sokołowska, *Ius puniendi. Istota, podstawy, granice i cele karania jako podstawy rozwiązywania konfliktów* (niepublikowana rozprawa doktorska), Kraków 2022. Por. też interesujące rozważania M. Sławińskiego dotyczące wykorzystywanych alternatywnie pojęć „prawo represyjne” oraz „postępowanie represyjne” – M. Sławiński, *Pojęcie tzw. przepisów o charakterze represyjnym – uwagi na tle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Prz. Sejm. 2013/5(118), s. 75 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo. Zob. też uwagi L. Lernella, *Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej. Problemy kryminologiczne i penologiczne*, Warszawa 1978, s. 132 i n.; L. Lernella, *Podstawy nauki polityki kryminalnej. Studia z zagadnień przestępstwa, odpowiedzialności i kary*, Warszawa 1967, s. 363 i n.; P. Rogozińskiego, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 397 i n.; M. Snitki-Pleszki, *Instytucja ulaskawienia (uwagi de lege lata i postulaty de lege ferenda)*, PiP 2007/1, s. 45 i n.; J. Radwana-Rymdejki, *Akt łaski, a skutki karno-sądowego skazania*, WPP 1945/3–4, s. 23 i n.

⁴ Problem zakresu znaczeniowego pojęcia „prawo represyjne” oraz skorelowanego z nim terminu „postępowanie represyjne” stanowi przedmiot bardziej szczegółowych uwag w dalszej części niniejszego opracowania.

⁵ Zob. m.in. D. Dimoulis, *Die Begnadigung in vergleichender Perspektive: rechtsphilosophische, verfassungs- und strafrechtliche Probleme*, Berlin 1996; J.-G. Schätzler, *Hanbuch des Gnaderechts: Gnade-Amnestie-Bewahrung: eine systematische Darstellung mit dem Vorschriften des Bundes und der Lander*, München 1992; H.-G. Birkhoff, M. Lemke, *Gnaderecht. Hanbuch. 1. Auflage*, München 2012; C. Boellhoff, *Begnadigung und Delegation: die Delegation der Entscheidungszuständigkeit des Begnadigungsrechts und ihre Grenzen. 1. Auflage*, Berlin 2012; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil, 5. Auflage*, Berlin 1996, s. 922 i n.; G. Jakobs, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Grun-*

lub zmniejszenia dolegliwości immanentnie związanych z represją stanowiącą konsekwencję zastosowania prawa. Czasami wskazuje się, że celem prawa łaski jest realizacja podstawowej funkcji prawa karnego, tj. ochrony funkcjonowania jednostek (obywateli) w społeczeństwie⁶. W tym kontekście podkreśla się, że prawo łaski, jakkolwiek kontestowane w demokracjach konstytucyjnych realizujących ideę rządów prawa, stanowi jedną z instytucji prawa karnego, służących do zapewnienia „powrotu” skazanego za popełnienie przestępstwa do funkcjonowania w społeczeństwie⁷, ukierunkowaniu (racjonalizacji, ułatwieniu), a także zwiększeniu efektywności procesu przywracania skazanego do normalnego funkcjonowania⁸.

W piśmiennictwie przedstawiane są rozmaite propozycje definicyjne prawa łaski⁹. Na potrzeby prowadzonych w tym miejscu analiz wy-

dlagen und die Zurechnungslehre, 2. Auflage, Berlin–New York 1993, s. 346; M. Koehler, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Berlin–Heidelberg–New York 1997, s. 693; D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts*, „Acta Universitatis Podstamiensis” 2018/5, s. 31 i n.; S. Funk, *Gnade und Gesetz. Zum Verhaeltnis des Begnadigungsrechts zu seinem gesetzlichen Alternativregelungen*, Berlin 2017.

⁶ H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil...*, s. 2. Konkretyzacja funkcji współczesnego prawa karnego stanowi oczywiście jedną z najbardziej spornych kwestii w teorii prawa karnego.

⁷ Jest to jednak instytucja specyficzna, bowiem stanowi wyraz ingerencji organów władzy wykonawczej (egzekutywy) znosząca lub modyfikująca konsekwencje określone przez organy uprawnione do sprawowania wymiaru sprawiedliwości (sądy). Zob. szerzej w tej kwestii H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923.

⁸ H.-H. Jescheck i T. Weigend umieszczają rozważania poświęcone prawu łaski w rozdziale zatytułowanym „Die Rehabilitation des Verurteilten”. Zob. H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 918. Por. jednak zdystansowane stanowisko G. Jakobsa, *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 346.

⁹ Zob. m.in. A. Murzynowski, *Ułaskawienie...*, s. 62 i n.; K. Buchała [w:] K. Buchała, S. Waltoś, *Zasady prawa i procesu karnego*, Warszawa 1975, s. 175; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 558; E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce. 1. Część ogólna*, Kraków 1921, s. 296; P. Rogoziński, *Instytucja ułaskawienia...*, s. 42 i n.; D. Dimoulis, *Die Begnadigung...*; J.-G. Schätzler, *Hanbuch des Gnaderechts...*; H.-G. Birkhoff, M. Lemke, *Gnaderecht...*; C. Boellhoff, *Begnadigung und Delegation...*; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 922 i n.; G. Jakobs, *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 346; M. Koehler, *Strafrecht...*, s. 693; USA Note: The President's Conditional Pardon Power, „Harvard Law Review” 2021/134/8, s. 2833 i n.; W.F. Duker, *The President's Power to*

starczające będzie przywołanie jednego z ujęć, opierającego się na instytucjonalnym podejściu do prawa łaski. Zgodnie z nim prawo łaski to instytucja prawna określająca uprawnienie (kompetencję) określonego podmiotu, pozostającego poza strukturą władzy sądowniczej, do zniesienia lub złagodzenia konsekwencji wynikających z przypisania odpowiedzialności o charakterze represyjnym konkretnej osobie¹⁰.

Wedle aprobowanych większościowo stanowisk prawo łaski ma charakter indywidualny, nie zbiorowy¹¹. Sprowadza się do eliminacji (da-

Pardon: A Constitutional History, „William and Mary Law Review” 1977/475, s. 475 i n.; M.C. Love, *Of Pardons, Politics and Collar Buttons: Reflections on the President's Duty to Be Merciful*, „Fordham Urban Law Journal” 2000/27, s. 1483 i n.; L.B. Boudin, *The Presidential Pardons of James R. Hoffa and Richard M. Nixon: Have the Limitations on the Pardon Power Been Exceeded?*, „University of Colorado Law Review” 1976/2–3/14, s. 3 i n.; P. Brett, *Conditional Pardons and the Commutation of Death Sentences*, „The Modern Law Review” 1957/20, s. 131 i n.; H.J. Krent, *Conditioning the President's Conditional Pardon Power*, „California Law Review” 2001/89/6, s. 1665 i n.; J.D. Muzjuzi, *The Presidential pardon(s) in Uganda*, „Problemy Prawa Karnego” 2024/8/2, s. 2 i n.

¹⁰ W literaturze niemieckojęzycznej prawo łaski określa się jako: „(...) Befugnis, im Einzelfall eine rechtskraeftig erkannte Strafe ganz oder teilweise zu erlassen, sie umzuwandeln oder ihre Vollstreckung auszusetzen” – S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 19–20. Por. też P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 43; K. Buchała [w:] K. Buchała, S. Waltoś, *Zasady prawa i procesu karnego*, s. 175; E. Krzysuski, *System prawa karnego*, s. 296; D. Dimoulis, *Die Begnadigung...*, s. 23 i n.; F. Geerds, *Gnade, Recht und Kriminalpolitik*, Berlin 1960, s. 35 i n.; H. Huba, *Gnade im Rechtsstaat?*, „Der Staat” 1990/29, s. 117 i n.; M. Koehler, *Strafgesetz, Gnade und Politik nach Rechtsbegriffen* [w:] *Rechtsdogmatik und Rechtspolitik*, red. K. Schmidt, Berlin 1990, s. 56 i n. W piśmiennictwie polskim interesujące jest podejście P. Rogozińskiego, przyjmującego, że „ulaskawienie to uprawnienie głowy państwa do darowania lub złagodzenia publicznoprawnych sankcji o charakterze karnym, wymierzonych prawomocnym orzeczeniem, lub konsekwencji zastosowania tych sankcji, w stosunku do indywidualnie oznaczonej osoby” – *Instytucja ulaskawienia...*, s. 42. Zob. jednak podejście przyjmowane w doktrynie amerykańskiej, gdzie prawo łaski rozumiane bywa jako kontrakt pomiędzy prezydentem a ulaskawionym, prywatny węzeł tworzony przez prezydenta dla korzyści określonej osoby albo jako instytucja publiczna realizowana w celu realizacji dobra wspólnego (*public welfare*) – USA Note, *Conditional Pardon Power...*, s. 2838 i n.

¹¹ Zob. R. Piotrowski, *Stosowanie prawa łaski w świetle Konstytucji RP*, „Studia Iuridica” 2006/45, s. 165 i n.; L. Wilk, *W sprawie uregulowania i stosowania łaski generalnej*, Pal. 2002/5; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 184; B. Banaszek [w:] *Mała encyklopedia prawa*, red. U. Kalina-Prasznica, Warszawa 2005, s. 629; postanowienie SN z 16.09.1997 r., WZP 1/97, OSNKW 1998/3–4, poz. 13; *Konstytucja RP. Komentarz encyklopedyczny*,

rowania, *agratiatio*) lub modyfikacji (ograniczenia, *mitigatio ex capite gratiae*) skutków rozstrzygnięcia, na mocy którego wymierzono konkretnej osobie dolegliwość w celu realizacji funkcji represyjnej prawa¹². Warto już w tym miejscu podkreślić, że w świetle dominującego poglądu „prawo łaski nie ma na celu ani przywrócenia skazanemu dobrego imienia, ani też oczyszczenia go z zarzutów¹³. Co do zasady skorzystanie z tej instytucji wobec konkretnej osoby nie oznacza «rehabilitacji»¹⁴, nie taki jest bowiem jego cel. (...) Zastosowanie prawa łaski nie oznacza wybaczenia sprawcy czynu zabronionego jego popełnienia (...). Akt łaski nie prowadzi bowiem do uznania popełnionego czynu za niebyły,

red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, Warszawa 2009, s. 431 i n.; M. Koehler, *Strafrecht...*, s. 693; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923; R. Bloy, *Die dogmatische Bedeutung der Strafausschliessungs- und Strafaufhebungsgruende*, Berlin 1976, s. 205 i n.

¹² W piśmiennictwie powszechnie wykorzystuje się jedno ze znaczeń pojęcia „łaska” na gruncie języka potocznego, uznając, iż polega ona na darowaniu (zniesieniu, eliminacji) na całości lub w części orzeczonej kary lub środka o takim charakterze. Zob. m.in. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys...*, s. 604; K. Kozłowski [w:] *Konstytucja RP*, t. II..., red. M. Safjan, L. Bosek, s. 680; L. Wilk, *W sprawie uregulowania...*, s. 39 i n.; R. Piotrowski, *Stosowanie prawa łaski...*, s. 170 i n.; K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce...*, s. 316 i n.

¹³ Zob. uwagi P. Rogozińskiego, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 44 i n. Por. też rozważania M. Koehlera, *Strafrecht...*, s. 693; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923. Warto jednak już w tym miejscu zaznaczyć, że problem skutków rehabilitacyjnych ulaskawienia stanowi przedmiot poważnych kontrowersji prezentowanych w piśmiennictwie, w którym prezentuje się zarówno stanowiska kwestionujące możliwość stosowania prawa łaski w formie rehabilitacji, jak i poglądy odrzucające takie podejście. Zob. w tej kwestii m.in. L. Wilk, *O instytucji ulaskawienia (uwagi de lege ferenda)*, PIP 1997/5, s. 60 i n.; B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania w formie aktu łaski*, Prok. i Pr. 2009/1, s. 45 i n.; J. Klimek, *O ulaskawieniu nieco inaczej*, „Gazeta Sądowa i Penitencjarna” 1968/3, s. 5 i n.; R. Mojak, *Instytucja Prezydenta RP w okresie przekształceń ustrojowych 1989–1992*, Warszawa 1994, s. 250 i n.; A. Murzynowski, *Ułaskawienie...*, s. 121 i n.; W. Skrobecki, *Prawo łaski Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1923/17, s. 4 i n.; S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne – część ogólna*, Warszawa 1946, s. 517; R.A. Stefański, *Ułaskawienie w nowych uregulowaniach*, Prok. i Pr. 1997/9, s. 30.

¹⁴ Kwestia możliwych konsekwencji rehabilitacyjnych wynikających z ulaskawienia stanowi przedmiot sporów. Zob. szerzej P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 178 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo; B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014, s. 352 i n.; L. Wilk, *O instytucji ulaskawienia...*, s. 60 i n.; J. Klimek, *O ulaskawieniu...*, s. 5 i n.; A. Murzynowski, *Ułaskawienie...*, s. 230 i n.

co najwyżej skazanie może być uznane za niebyłe, gdy przybierze postać zatarcia skazania”¹⁵. Akt łaski nie uchyla wyroku, nie powoduje także stanu odpowiadającego uniewinnieniu skazanego, odnosi się wyłącznie do skutków orzeczenia przypisującego odpowiedzialność¹⁶.

Przytoczone wyżej ujęcia łączą prawo łaski z sytuacją osoby po przypisaniu odpowiedzialności karnej i określeniu konsekwencji na płaszczyźnie dolegliwości. Jest ono tym samym ujmowane jako swoista instytucja następcza wobec decyzji podejmowanych przez organy uprawnione do sprawowania wymiaru sprawiedliwości. W specyficzny sposób znosząca lub redukująca (korygująca) konsekwencje określone w orzeczeniu przypisującym odpowiedzialność represyjną. Wedle powszechnego przekonania nie wpływa na sposób sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy, lecz umożliwia następczą korektę wydanych rozstrzygnięć na płaszczyźnie określonych w nich dolegliwości (konsekwencji dla sprawcy)¹⁷.

Trzeba podkreślić, że przytoczone powyżej ujęcie nie jest ani jedynym, ani też bynajmniej powszechnie aprobowanym rozumieniem normatywnej istoty i funkcji prawa łaski. Z przedstawionym powyżej podejściem konkurują koncepcje upatrujące w prawie łaski instytucji o zdecydowanie szerszym zakresie zastosowania. Umożliwiającej modelowanie

¹⁵ Zob. B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania w formie aktu...*, s. 34 i n.; K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce...*, s. 323–324; K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*, s. 242; M. Starzewski, *Uwagi o zwierzchnictwie sił zbrojnych oraz o prawie łaski Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawnicze” 1935, nr XXX, s. 277; K. Dudka, *Przedmiot ułaskawienia – zagadnienia wybrane [w:] Fiat iustitia pereat mundus. Księga jubileuszowa poświęcona Sędziemu Sądu Najwyższego Stanisławowi Zabłockiemu z okazji 40-lecia pracy zawodowej*, red. P. Hofmański, Warszawa 2014, s. 93 i n.

¹⁶ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Kraków 1998, s. 142.

¹⁷ Kwestia ta jednak wywoływać może zasadnicze wątpliwości, zwłaszcza gdy dostrzeżenie się, że opiera się na założeniu – w najwyższym stopniu spornym – że postępowanie wykonawcze, do którego wedle większościowego podejścia odnosi się prawo łaski, nie jest elementem konstytucyjnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Zagadnienie to stanowi przedmiot szerszych rozważań w dalszej części niniejszego opracowania. Zob. w szczególności T. Sroka, *Zadania i obowiązki sądów a populizm w prawie karnym materialnym*, Kraków 2025, s. 200 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.

sprawowania wymiaru sprawiedliwości poprzez władcze rozstrzygnięcie stanowiące negatywną przesłankę przeprowadzenia przez uprawnione organy prawnokarne wartościowania. Blokujące, także w sposób prewencyjny, możliwość przeprowadzenia postępowania karnego¹⁸. Działające w sposób zbliżony do abolicji indywidualnej. Kwestia sposobu rozumienia normatywnej istoty i funkcji prawa łaski we współczesnych systemach prawnych jest w najwyższym stopniu sporna.

Ułaskawienie jako konsekwencja zastosowania prawa łaski w jednostkowym przypadku stanowi zatem wyraz specyficznej „korekty” (zniesienia, redukcji lub ograniczenia) dolegliwości wynikających z decyzji organów działających w zakresie władztwa publicznego realizujących konstytucyjne uprawnienia związane z publicznym *ius puniendi*¹⁹. Prawo łaski jest nierozzerwalnie związane z publicznym sankcjonowaniem, realizacją funkcji represyjnej przez prawo²⁰. W tym znaczeniu immanen-

¹⁸ Zob. m.in. podejście do instytucji prawa łaski w systemie prawnym USA Note: The President's Conditional Pardon Power..., s. 2833 i n.; W.F. Duker, *The President's Power to Pardon...*, s. 475 i n.; M.C. Love, *Of Pardons, Politics and Collar Buttons...*, s. 1483 i n.; L.B. Boudin, *The Presidential Pardons...*, s. 3 i n.; P. Brett, *Conditional Pardons...*, s. 131 i n. Por. też regulacje przyjmowane w systemach dopuszczających stosowanie prawa łaski w trybie abolicji indywidualnej. Wykaz porządków prawnych zawierających takie rozwiązania przedstawia K. Kaczmarczyk-Klak, *Prawo łaski w Polsce...*, s. 543 i n. Kwestia ta stanowi przedmiot szerszych rozważań w dalszej części niniejszego opracowania.

¹⁹ Zob. S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 20; H. Zipf, B. Laue [w:] R. Maurach, K.H. Goessel, H. Zipf, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband 2 (Erscheinungsformen des Verbrechens und Rechtsfolgen der Tat, 8. Auflage, Heidelberg 2014, § 76, Rn 7; J.-G. Schatzler, Handbuch des Gnaderechts, 2. Auflage, München 1992, s. 50 i n.; J.-G. Schätzler, Gnade vor Recht, NJW 1975, s. 1249 i n. W piśmiennictwie polskim zob. w szczególności K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*, s. 170 i n. Autor ten wskazuje, w odniesieniu do regulacji przewidzianej w Konstytucji PRL z 1952 r., że „stosując prawo łaski, Rada Państwa mogła darować nie tylko kary kryminalne i publiczno-prawne skutki skazania (kary dodatkowe, zatarcie skazania), orzeczone w postępowaniu karnym, lecz także wszelkie inne dolegliwości przybierające postać sankcji publicznej. Kary o takim charakterze mogły być wymierzane w postępowaniu dyscyplinarnym (odpowiedzialność służbowa – przewinienie służbowe) oraz karno-administracyjnym (odpowiedzialność za wykroczenia)”. Identycznie rzecz przedstawiała się w okresie obowiązywania Konstytucji RP z 1935 r.*

²⁰ Zob. S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 21 i n.; Ch. Waldhoff, *Gnade im demokratischen Verfassungsstaat noch eine Daseinsberechtigung?* [w:] *Gnade vor Recht – Gnade durch Recht?*, red. Ch. Waldhoff, Berlin 2014, s. 131 i n.

tnie łączy się z publicznym *ius puniendi*²¹. W takim sensie prawo łaski stanowi element systemu prawa represyjnego jako instytucja służąca do eliminowania lub mitygowania skutków wynikających z przypisania odpowiedzialności represyjnej²².

Zasadniczo oparte jest na założeniu, że w wyjątkowych wypadkach, gdy nie istnieje możliwość pełnej realizacji zasady sprawiedliwości materialnej²³, albowiem wykonanie orzeczenia zawierającego elementy represyjne prowadziłyby do konsekwencji nazbyt surowych, przekraczających miarę, jaką w konkretnych okolicznościach wyznacza społeczne poczucie sprawiedliwości²⁴, prawo łaski stwarza podstawy do złagodzenia konsekwencji wynikających z prawidłowego orzecz-

²¹ Powiązanie prawa łaski z prawem karnym, przy dostrzeżeniu oczywistego zakorzenienia tej instytucji we współczesnych porządkach prawnych w regulacjach porządkach prawnych, jest silnie i bez mała powszechnie akcentowane w piśmiennictwie niemieckim. Zob. m.in. S. Funk, *Grade und Gesetz...*, s. 19 i n.; D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 75 i n.

²² Zarazem nie są jasne relacje między prawem represyjnym, postępowaniem represyjnym a *ius puniendi*. *Prima facie* można byłoby sądzić, że przytoczone wyżej określenia mają status synonimów. Jednak bliższe wejrzenie w rozważania poświęcone przede wszystkim pojęciom „postępowanie represyjne” i „prawo represyjne” mogą prowadzić do odmiennych wniosków. Zob. m.in. D. Sokołowska, *Ius puniendi. Istota, podstawy...*; M. Ślawiński, *Pojęcie tzw. przepisów...*, s. 75 i n.

²³ Co do sposobów rozumienia pojęcia „sprawiedliwość” oraz związanych z nim kontrowersji zob. m.in. J. Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, Warszawa 1994, 13 i n.; M.J. Sandel, *Justice. What's The Right Thing To Do?*, London 2009; T. Bingham, *The Rule of Law*, London 2010; W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988, s. 236 i n.; Platon, *Państwo*, Warszawa 2020; Ch. Perelman, *O sprawiedliwości*, Warszawa 1959, s. 21 i n. W perspektywie karnistycznej zob. też rozważania M. Królikowskiego, *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych. Zasada proporcjonalności*, Warszawa 2005, s. 27 i n.; R. Zawłockiego, *Traktat o złej sprawiedliwości*, Warszawa 2024. Zob. też opracowania zamieszczone w zbiorze pt. *Sprawiedliwość a prawo*, red. P. Kardas, M. Bujalski, W. Antolak, Kraków 2025 (w druku).

²⁴ Sformułowanie „społeczne poczucie sprawiedliwości” odnosi się do ocen (społecznych) wyrażanych wobec faktu skazania i wymierzenia dolegliwości konkretnej osobie, nie zaś do „sprawiedliwości społecznej” jako pojęcia konstytucyjnego, występującego w treści art. 2 Konstytucji RP. Co do znaczenia tego zwrotu zob. szerzej P. Tuleja [w:] *Konstytucja RP, t. I, Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 240 i n. oraz powołana tam literatura przedmiotu i orzecznictwo; W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1988, s. 230 i n.; J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 383 i n.

nia²⁵. Czasami wskazuje się, że instytucja ułaskawienia określa prawne ramy działania w sytuacjach, gdy prawidłowe z perspektywy regulacji prawnych orzeczenie skazujące, określające właściwie sformatowaną w świetle dyrektyw i zasad wymiaru kary sankcję dla sprawcy wymaga specyficznej korekty z uwagi na nadzwyczajne okoliczności zewnętrzne, które nie są standardowo brane pod uwagę w procesie prawnokarnego wartościowania przez sąd²⁶. Bywa, że prawo łaski traktowane jest jako normatywna podstawa korekty orzeczenie niesłusznego, wydanego w wyniku błędów popełnionych przez organy wymiaru sprawiedliwości, w szczególności sądy²⁷.

W perspektywie analiz z zakresu filozofii politycznej podkreśla się, że podstawą i uzasadnieniem ułaskawienia mogą być okoliczności natury politycznej, międzynarodowej, relacje z innymi państwami lub podmiotami prawa międzynarodowego, zasługi sprawcy w okresie poprzedzającym skazanie²⁸.

Prawo łaski bywa także traktowane jako istotny element (narzędzie) sprawiedliwości tranzycyjnej, umożliwiający realizację celów pojednania, zamknięcia okresu rozliczeń przeszłości, otwarcia perspektywy zakończenia podziałów społecznych, zachowania elementów zwyczajów demokratycznych i zasad porządkujących strukturę społeczną²⁹. Innymi słowy, w tym podejściu oparte jest na zestawie przesłanek, które pozostają zasadniczo poza obszarem rozważań w procesie przypisania

²⁵ Zob. interesujące uwagi S. Kalinowskiego, *Postępowanie karne. Zarys części szczególnej*, Warszawa 1964, s. 291 i n.; B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, 2014, s. 347; P. Rogoziński, *Instytucja ułaskawienia...*

²⁶ Tak m.in. M. Koehler, *Strafrecht...*, s. 693; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923; S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 21 i n.

²⁷ Co do kwestii związanej z błędami popełnianymi w toku sprawowania wymiaru sprawiedliwości zob. interesujące analizy P. Waszkiewicz, *Niesłuszne skazania*, Warszawa 2024.

²⁸ Zob. interesujący katalog przypadków stosowania prawa łaski dla realizacji wskazanych wyżej celów związanych z funkcjonowaniem państwa oraz relacjami międzynarodowymi D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 84 i n.

²⁹ Szerzej interesująco pisze o tym aspekcie prawa łaski D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 120 i n.

odpowiedzialności karnej³⁰. Powodujących jednak, że wykonanie wyroku skazującego prowadziłoby do znaczących negatywnych konsekwencji w sferze interesu publicznego (dobra wspólnego). Rozwiązywanie tego typu wypadków wymaga z jednej strony określonej perspektywy, z drugiej zaś szczególnej pozycji ustrojowej podmiotu wyposażonego w kompetencje ulaskawieniowe, umożliwiającej spojrzenie na sprawę z innej perspektywy niż zakreślona przez obowiązujące przepisy prawa dla sądów jako ustrojowych organów zajmujących się wymiarem sprawiedliwości³¹.

Prawo łaski bywa jednak traktowane jako szczególnie uprawnienie (kompetencja) organów władzy publicznej pozostających poza strukturą organów uprawnionych do sprawowania wymiaru sprawiedliwości do kształtowania sposobu egzekwowania publicznego *ius puniendi*. Szczególna kompetencja umożliwiająca podjęcie decyzji o zaniechaniu lub też uniemożliwieniu przeprowadzenia postępowania mającego na celu rozstrzygnięcia wedle obowiązujących reguł proceduralnych przez właściwe organy publiczne kwestii odpowiedzialności karnej (represyjnej). Innymi słowy, prawo łaski traktowane jest jako szczególne uprawnienie blokujące możliwość przeprowadzenia postępowania mającego na celu sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Instytucja działająca prewencyjnie, wyłączająca możliwość przeprowadzenia postępowania karnego. Działająca w istocie abolicyjnie lub indywidualno-amnestyjnie³².

³⁰ Zob. też uwagi M. Koehler, *Strafrecht...*, s. 693; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923; G. Jakobsa, *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 346; D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 31 i n.

³¹ O tego typu okolicznościach jako mogących mieć znaczenie w perspektywie uzasadnienia istnienia i przesłanek stosowania ulaskawienia przez laty interesująco pisał G. Radbruch, *Zarys filozofii prawa*, Warszawa 1938, s. 255–259.

³² Plastiknym przykładem takiego sposobu wykorzystywania instytucji prawa łaski są podejmowane na przełomie 2024/2025 działania kończące kadencję prezydenta USA J. Bidena oraz decyzje w przedmiocie ulaskawienia wydane w pierwszych dniach urzędowania przez prezydenta USA D.J. Trumpa. J. Biden ulaskawił prewencyjnie część najbliższych współpracowników, uzasadniając takie postąpienie potrzebą zabezpieczenia współpracowników przez instrumentalnymi postępowaniami karnymi, jakie mogłyby zostać wszczęte przez kolejną ekipę prezydencką. D.J. Trump ulaskawił uczestników zamachu na Kapitol z 6.01.2021 r., realizując w ten sposób jedną z obietnic wyborczych

Instytucja ułaskawienia należy do wyjątkowego zestawu narzędzi prawnych, posadowionych na styku różnych elementów systemowych. Stanowi niewątpliwie część prawa publicznego, pozostaje w określonych relacjach z prawem karnym, także stanowiącym element prawa publicznego, oraz uprawnieniami (kompetencjami) prezydenta³³. Umożliwia oddziaływanie podmiotu stojącego zasadniczo poza strukturą organów wymiaru sprawiedliwości w sposób korygujący na wydawane przez sądy rozstrzygnięcia. Elementy regulacyjne odnoszące się do prawa łaski usytuowane są na różnych piętrach hierarchicznie uporządkowanego systemu prawa, poczynając od Konstytucji RP, przechodząc przez regulacje ustawowe, kończąc na rozmaitych rozwiązaniach uszczegóławiających i konkretyzujących sposób wykorzystywania tej instytucji. Istotną rolę odgrywają w przypadku tej instytucji doświadczenia historyczne związane z jej wykorzystywaniem, utrwalone sposoby i zwyczaje jej stosowania, wreszcie elementy stanowiące część prawa zwyczajowego³⁴. W procesie objaśniania istoty, podstaw, funkcji, zakresu, celu i sposo-

dotyczącą uwolnienia od odpowiedzialności karnej własnych zwolenników. W obu przypadkach, choć są one z pewnej perspektywy odmienne, mamy do czynienia z instrumentalnym, podyktowanym motywami politycznymi wykorzystywaniem instytucji prezydenckiego pardon. Były one przedmiotem szerokiej krytyki świata prawniczego w USA. Przypadek ułaskawienia prewencyjnego przez J. Bidena, a więc wykorzystania instytucji prawa łaski do działania abolicyjnego, ma w kontekście prowadzonych w tym miejscu analiz szczególne znaczenie. Zob. w tej kwestii m.in. M.D. Shear, *Biden Pardons 5 Members of His Family in Final Minutes in Office*, „New York Times”, Jan. 20, 2025; P. Baker, M.D. Shear, *Biden in Final Hours Pardons Relatives and Others to Thwart Trump Reprisal*, „New York Times”, Jan. 20, 2025; Ch. Danner, *Everyone Biden Has Granted Presidential Pardons and Commutations*, „New York Magazine. Intelligencer”, Jan. 20, 2025 (nymag.com); T. Stening, *Did Biden, Trump overstep in pardoning family members, Jan. 6 rioters?*, „Northeastern Global News”, Jan. 21, 2025, <https://news.northeastern.edu>; A. Feuer, *What to Know About Trump's Broad Grant of Clemency to Jan. 6 Rioters*, „New York Times” Jan. 20, 2025; K. Cheney, *Puzzling over Jan. 6 pardons: 6 areas of uncertainty in Trump's clemency plans*, 1.13.2025, <https://www.politico.com>.

³³ Trafnie podkreśla P. Rogoziński, że „ułaskawienie jest stosunkiem prawnym, regulowanym przez prawo konstytucyjne, stąd jest też instytucją tej gałęzi prawa. Normy konstytucyjne dotyczące ułaskawienia są też – z punktu widzenia rangi prawnej ustawy zasadniczej – najważniejszym źródłem prawa dotyczącym tej instytucji; są w nim w tym znaczeniu, że zgodnie z konstytucyjnym systemem źródeł prawa ustawy zwykle nie mogą być sprzeczne w konstytucję” – *Instytucja ułaskawienia...*, s. 31.

³⁴ Zob. D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 40 i n.; S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 23 i n.

bów wykorzystywania prawa łaski znaczącą funkcję pełnią rozważania z zakresu filozofii prawa, filozofii politycznej, teologii moralnej³⁵.

Wszystko to sprawia, że ułaskawienie jako instytucja od lat pozostaje notoryjnie sporna. Wątpliwości ujawniają się na wszystkich poziomach prawa łaski, obejmują jego uzasadnienie, podstawy prawne, przesłanki zastosowania, tryb, w jakim prawo łaski może być aplikowane w jednostkowym przypadku, relacje do innych instytucji prawa publicznego, w tym w szczególności abolicji, negatywnych przesłanek procesowych, instytucji prawa karnego materialnego, wynikających z zastosowania prawa łaski konsekwencji. Zakres sporów i niejednoznaczności powoduje, iż mimo że prawo łaski było przedmiotem znaczącej ilości opracowań, w tym monograficznych, orzeczeń sądowych i wypowiedzi publicznych, cały czas wymaga analizy. Nieklarowność tego szczególnego narzędzia, uprawnienie do jego stosowania przyznane podmiotowi zaliczanemu konstytucyjnie do organów władzy wykonawczej, skala możliwych ingerencji, spory prowadzone na płaszczyźnie wykładni prawa oraz konkretnych przypadków stosowania prawa łaski, których plastycznym wyrazem jest tzw. spór o abolicję indywidualną, obrazują stan prawnych i społecznych niejasności. Swoistego chaosu, którego uporządkowanie ma znaczenie zarówno retrospektywne, w kontekście uzasadnienia określonych stanowisk prezentowanych w ramach publicznej debaty, jak i prospektywne. W tym drugim zakresie służyć może racjonalizacji instytucji prawa łaski oraz wyznaczeniu jej ram, granic i sposobu stosowania. Instrumentalizacja prawa łaski w wielu państwach, coraz silniejsze powiązanie kompetencji do znoszenia konsekwencji związanych z odpowiedzialnością karną przez organ władzy publicznej o politycznej charakterystyce, możliwości ingerowania w system sprawowania wymiaru sprawiedliwości, ochrona interesów rozmaicie kształtowanej klienteli powodują, że prawo łaski wymaga klaryfikacji. Przy czym odpowiedzi na fundamentalne pytania związane z tą instytucją mają znaczenie nie tyle i nie tylko dla uporządkowania praktyki stosowania tego historycznie zakorzenionego w zasadzie w każdym systemie prawnym narzędzia, lecz określenia *de novo* jego istoty w strukturze demokracji konstytucyjnej.

³⁵ Por. interesujące rozważania S. Funka, *Gnade und Gesetz...*, s. 19 i n.

Zarysowania filozoficznych, filozoficzno-politycznych, teoretycznych, modelowych podstaw tej instytucji prawnej.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę poszukiwania odpowiedzi na fundamentalne pytania łączące się z instytucją prawa łaski, uwzględniającej szeroki kontekst normatywny, instytucjonalny, funkcjonalny i społeczny tej instytucji.

Zamieszczone poniżej rozważania stanowią próbę rozstrzygnięcia zarysowanych wyżej kwestii. Oparte są na być może przesadnie ambitnym założeniu zarysowania kompleksowego ujęcia tej szczególnej instytucji w świetle holistycznej interpretacji obowiązującego systemu prawa – respektującego zasadę nadrzędności oraz bezpośredniego stosowania Konstytucji³⁶, uwzględniającego zarazem znaczenie regulacji ustawowych tam, gdzie konstytucja wprost lub w sposób konkludentny do nich odsyła. Respektującego wyrażoną w art. 126 ust. 3 Konstytucji RP zasadę, że prezydent wykonuje swoje zadania w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach. Jest więc związany z zawartymi w tych aktach postanowieniami. Zakładającą rzecz w demokracji konstytucyjnej oczywistą, że wszystkie organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa, zaś żadne rozstrzygnięcie nie może mieć arbitralnego charakteru³⁷.

Gdyby udało się zrealizować chociaż w części powyższe cele, problem stosowania prawa łaski w przyszłości być może nie wywoływałby tak daleko idących kontrowersji. Stwarza to szansę na uczynienie z ulaska-

³⁶ Zob. szerzej P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Kraków 2003, *passim*.

³⁷ Twierdzenie powyższe dotyczy wszystkich organów władzy publicznej, w tym także sądów. Te ostatnie korzystają z dyskrejonalności w sferze orzeczniczej, której nie można jednak mylić ani utożsamiać z arbitralnością. W tym kontekście warto podkreślić, że w ramach sporów związanych z kryzysem konstytucyjnym pojawiły się w piśmiennictwie niepokojące tendencje do przesuwania granicy dyskrejonalnej władzy sądu w kierunku arbitralności. Takie tendencje są w najwyższym stopniu szkodliwe, godzą w istotę koncepcji rządów prawa, w dłuższej perspektywie podważają autorytet i zaufanie do sądów. Zob. w tej kwestii m.in. W. Zontek, *Dyskrejonalność sędziowska jako mechanizm sprawowania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (zarys teoretyczny)*, CzoPKiNP 2021/4, s. 19 i n.

wienia instytucji korygującej, stosowanej wedle akceptowanych reguł i zasad. Niegenerującej kryzysów konstytucyjnych i ustrojowych. Skrojonej z zachowaniem zasady samoograniczenia konstytucyjnych organów władzy w zakresie rekonstrukcji przyznanych im przez konstytucję kompetencji – organów współdziałających w procesie korygowania niedających się zaakceptować z perspektywy sprawiedliwości społecznej i intuicji sprawiedliwości skutków orzeczenia przypisującego odpowiedzialność represyjną, nie zaś wykorzystujących instytucje prawa łaski do rozstrzygania zabarwionych politycznie sporów o prymat jednej z wyodrębnionych konstytucyjnie władz nad innymi.

2. O metodzie prowadzenia analizy uwag kilka

Złożoność normatywna prawa łaski, wieloźródłowość³⁸, interdyscyplinarność, specyficzny sposób stosowania i konsekwencje, powiązanie

³⁸ Trzeba jednak już w tym miejscu podkreślić, że kwestia źródeł normatywnych instytucji prawa łaski jest postrzegana w sposób mocno zróżnicowany. W piśmiennictwie prezentowany jest pogląd, wedle którego: „Norma wyinterpretowana z art. 139 ustawy zasadniczej wskazuje bowiem podmiot w daną kompetencję wyposażony oraz treść samego uprawnienia, rozumianą jako prawo do darowania kar oraz innych publicznoprawnych skutków skazania, orzeczonych w sposób prawomocny i mających charakter publiczny. Konstytucja w zakresie wykonywania tej prerogatywy nie odsyła do materii regulowanych ustawą zwykłą. Daje się tym samym dokonać konkretyzacji zakresu treściowego uprawnienia, co dzieje się bez konieczności sięgania po akty niższego rzędu, możliwość, zaś ta pojawia się już na gruncie samej ustawy zasadniczej, przy czym nie jest niezbędne dokonywanie dalszych zabiegów interpretacyjnych. (...) Samoistną, a zarazem wyłączną podstawą dokonywania ułaskawień może być zatem art. 139 Konstytucji, w rezultacie Prezydent decydując w tym przedmiocie, może wydawać swoje rozstrzygnięcie jedynie w oparciu o normę wyrażoną w tym przepisie, a tym samym nie jest zobowiązany do poszukiwania jej uzupełnienia w postanowieniach jakiegokolwiek ustawy zwykłej. Przewidziana przez ustrojodawcę zasada bezpośredniego stosowania konstytucji jest podstawą uznania również samodzielności proceduralnej Prezydenta rozstrzygającego w przedmiocie ułaskawienia. Dla jej skutecznego stosowania nie są bowiem konieczne inne regulacje, które miałyby się znaleźć na poziomie ustawowym, które pełniłyby funkcję dookreślającą normę konstytucyjną lub też wyznaczały tryb korzystania z kompetencji przewidzianej w ustawie zasadniczej. Mogą one, co prawda, obowiązywać na zasadzie współistnienia z normą konstytucyjną, niemniej jednak ich rola ograniczona jest do wypelniania służebnej funkcji organizacyjnej (porządkującej), co jednak nie niesie z sobą uprawnienia dla ustawodawcy zwykłego do zawłaszczania kompetencji umożliwiającej wydawanie

z prawem zwyczajowym i utrwalonymi sposobami stosowania wskazują, że przydatnym sposobem analizy, metodą stwarzającą możliwość kompleksowego objaśnienia jego normatywnej istoty, funkcji, przesłanek i sposobu stosowania oraz konsekwencji okazać się może odwołanie do podejścia instytucjonalnego w teorii prawa³⁹. Innymi słowy, spojrzenie na prawo łaski z perspektywy karnistycznej i konstytucyjnej zorientowanej teoretycznoprawnie.

Analiza instytucjonalna w teorii prawa to podejście umożliwiające spojrzenie na określone regulacje z perspektywy systemowej. Jak podkreśla się w piśmiennictwie, ujęcie instytucjonalne oferuje metodę połączoną z aparaturą pojęciową pozwalającą na pogodzenie dwóch aspektów prawa: a mianowicie traktowania prawa jako normy i prawa jako faktu⁴⁰. Wykorzystanie podejścia instytucjonalnego w teorii prawa do analizy instytucji prawa łaski pozwala powiązać regulacje dotyczące tego narzędzia prawnego z koncepcją czynności konwencjonalnych⁴¹. Stwarza także dobrą perspektywę dla rekonstrukcji z przepisów określających prawo łaski zasadniczych struktur normatywnych, w tym w szczegól-

regulacji w sferze proceduralnej, które miałyby zakreślać konstytucyjne przesłanki, od spełnienia których uzależniona byłaby możliwość lub skuteczność skorzystania przez Prezydenta z przysługującej mu prerogatywy” – K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*, s. 332–333. Zob. też uwagi P. Tulei, *Normatywna treść praw jednostki w ustawach konstytucyjnych RP*, Warszawa 1997, s. 43–48; P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP...*, s. 303–304.

³⁹ Co do podejścia instytucjonalnego w teorii prawa zob. m.in. T. Gizbert-Studnicki, *Ujęcie instytucjonalne w teorii prawa*, s. 123 i n.; N. MacCormick, O. Weinberger, *An Institutional Theory of Law*, Dordrecht 1986, *passim*; N. MacCormick, *Institutions, Arrangements and Practical Information*, „Ratio Juris” 1988/1, s. 1 i n.; N. MacCormick, *Institutions of Law: An Essay in Legal Theory (Law, State and Practical reason)*, Oxford University Press 2008, s. 45 i n.; M. Smolak, *Prawo. Fakt. Instytucja. Koncepcje teoretyczne Prawniczego Pozytywizmu Instytucjonalnego*, Poznań 1988, *passim*.

⁴⁰ T. Gizbert-Studnicki, *Ujęcie instytucjonalne w teorii prawa...*, s. 134.

⁴¹ Zob. w tej kwestii m.in. J.R. Searl, *Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka*, Warszawa 1987, s. 7 i n.; L. Nowak, S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Czynności konwencjonalne w prawie*, SP 1972/33, s. 23 i n.; Z. Ziemiński, *W sprawie czynności konwencjonalnych*, PiP 1986/5, s. 21 i n.; S. Czepita, *Reguły konstytucyjne a system prawny*, Szczecin 1996, *passim*; S. Czepita, *O koncepcji czynności konwencjonalnych w prawie* [w:] *Wykładnia konstytucji. Aktualne problemy i tendencje*, red. M. Smolak, Warszawa 2016, s. 146 i n.

ności normy kompetencyjnej, a także przesłanek konstytutywnych dla czynności konwencjonalnych⁴².

Podjęcie instytucjonalne powiązane z wykorzystaniem koncepcji czynności konwencjonalnych warto uzupełnić metodą formalno-dogmatyczną, analizą normatywną oraz w pewnym zakresie ujęciem filozoficzno-prawnym. Metoda formalno-dogmatyczna umożliwia rekonstrukcję zawartości normatywnej poszczególnych przepisów tworzących system regulacji prawa łaski w polskim systemie prawnym. Analiza normatywna stwarza podstawy do weryfikacji wyników opartych na metodzie formalno-dogmatycznej w kontekście dekodowanych z przepisów prawa struktur normatywnych⁴³. W przypadku prawa łaski są to zarówno charakterystyczne dla prawa karnego normy sankcjonowane i sankcjonująca⁴⁴, jak i normy kompetencyjne. Te ostatnie odgrywają w przypadku prawa łaski szczególną rolę⁴⁵. Stanowią podstawę modyfikacji zawartości treściowej norm jednostkowego zastosowania określających konsekwencje przypisania odpowiedzialności represyjnej, a więc zastosowania przez uprawniony organ w jednostkowym przypadku norm: sankcjonowanej i sankcjonującej. Spojrzenie na instytucję prawa łaski z perspektywy

⁴² Zob. w szczególności S. Czepita, *Reguły konstytutywne a system...*, s. 146 i n.; S. Czepita, *O koncepcji czynności...*, s. 138 i n.; B. Janusz-Pohl, *Formalizacja i konwencjonalizacja jako instrumenty analizy czynności karnoprosesowych w prawie polskim*, Poznań 2017, s. 23 i n.

⁴³ Co do funkcji weryfikacyjnej metody normatywnej szerzej P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001, s. 24 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.

⁴⁴ Co do analizy normatywnej w prawie karnym zob. m.in. A. Zoll, *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, KSP 1990, s. 71 i n.; M. Rodzyńkiewicz, *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998; P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej...*, s. 12 i n.; W. Wróbel, *Wartościujące i relacyjne ujęcie bezprawności w prawie karnym*, PPK 1993/8; J. Majewski, *Karnoprawne przypisywanie skutku przy zaniechaniu*, Kraków 1997; M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012; Ł. Pohl, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Poznań 2007.

⁴⁵ Zob. szerzej M. Florczak-Wątor, *O potrzebie konstytucjonalizacji prawa obywateli do prawdy i konieczności poszerzenia ustawowego zakresu jego ochrony w czasach nieprawdy*, PiP 2023/11, s. 73 i n.; J. Zajadło, *Konstytucjonalizacja prawa międzynarodowego*, PiP 2011/3, s. 6 i n.; P. Tuleja, *Wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, Poznań 2016, s. 23 i n.

koncepcji czynności konwencjonalnych, w tym w szczególności przesłanek konstytutywnych dla tego typu czynności, stwarza możliwość krytycznej analizy przyjmowanych w piśmiennictwie i orzecznictwie modeli wykładniczych, w tym odniesienia się do notoryjnie spornych kwestii związanych z instytucją ułaskawienia, przede wszystkim zajęcia stanowiska w kwestii możliwości stosowania prawa łaski w formie abolicji indywidualnej. Każda z wymienionych metod badawczych może okazać się przydatna w analizach poświęconych zagadnieniom prawa łaski w polskim systemie prawnym.

Badania prowadzone na płaszczyźnie normatywnej warto poszerzyć o kwestie z zakresu filozofii prawa i filozofii politycznej. W obu obszarach prezentowane są bowiem stanowiska uzasadniające istnienie i funkcje prawa łaski. Pozwalają objaśnić i zrozumieć „istotę” tej szczególnej instytucji, zwłaszcza w kontekście przyjmowanego w demokracjach konstytucyjnych założenia, wedle którego wyłączne kompetencje do sprawowania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych przysługują sądom, jako wyodrębnionym konstytucyjnie organom władzy publicznej.

Zarysowane wyżej podejście metodologiczne znajduje dodatkowe uzasadnienie w aktualnych sposobach określania istoty prawa łaski. Współcześnie wyraźnie dominuje tendencja, trzeba od raz wskazać – w pełni zasadna, jurydyzacji i konstytucjonalizacji prawa łaski. O ile powiązanie prawa łaski z regulacjami konstytucyjnymi wydaje się w pełni zrozumiałe i wręcz naturalne, prawo łaski jest wszak zasadniczo regulowane w różnych porządkach prawnych w ustawach zasadniczych, o tyle sposób rozumienia pojęcia konstytucjonalizacji⁴⁶ oraz sygnalizowanej powyżej

⁴⁶ Zob. też D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 131. Co do pojęcia konstytucjonalizacji w świetle polskiej nauki prawa zob. szerzej M. Florczak-Wątor, *O potrzebie konstytucjonalizacji...*, s. 73 i n.; T. Wiślak, *O konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego – ku konstytucji społeczności międzynarodowej?*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, no. VIII, A.D. MMX, s. 49 i n.; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 31 i n.; P. Uziębło, *Konstytucjonalizm [w:] Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa. 100 podstawowych pojęć*, red. J. Zajadło, Warszawa 2007, s. 156 i n.; a także opracowania zamieszczone w zbiorze *Rozważania pokonferencyjne na temat relacji między*

jurydykacji zdaje się wymagać pewnego wyjaśnienia. Posługując się pojęciem konstytucjonalizacji prawa łaski, w piśmiennictwie akcentuje się nie tyle to, że prawo łaski jako instytucja czy też narzędzie prawne powinno być rozumiane i interpretowane z uwzględnieniem regulacji konstytucyjnej, w szczególności zaś związane z zestawem praw podstawowych, ile przede wszystkim to, że prawo łaski we współczesnych demokracjach konstytucyjnych stanowi publicznoprawny akt władczy określonego organu władzy (państwowej), wkomponowany w strukturę podziału władz konstytucyjnych, wymagający określenia w systemie prawa pozytywnego podstawy, przesłanek i granic tego szczególnego uprawnienia⁴⁷. Konstytucjonalizacja prawa łaski oznacza zatem nie tylko powiązanie prawa łaski jako instytucji prawnej z regulacjami konstytucyjnymi, ale przede wszystkim jurydykację tego narzędzia prawnego. Możliwość i konieczność odpowiednio szczegółowego jej uregulowania, w konstytucji oraz ustawach zwykłych. Innymi słowy, odejście od tradycyjnego sposobu rozumienia tego szczególnego uprawnienia jako aktu przeciwprawnego, z systemem prawnym w zasadzie niezwiązanego⁴⁸.

Prawo łaski jest we współczesnych systemach jedną z instytucji prawnych, wynika z prawa, które jest jego źródłem, ma swoje podstawy i granice określone w prawie⁴⁹. Będąc elementem porządku prawnego, służy do realizacji koncepcji rządów prawa. Z tych względów podlega zasadom, regułom i standardom związanym z objaśnianiem, rozumie-

konstytucjonalizacją o europeizacją prawa prywatnego, red. R. Szczepaniak, Warszawa 2023.

⁴⁷ Zob. w tej kwestii m.in. *The Separation-of-Powers Counterrevolution*, „Yale Law Journal” Volume 131, Number 7, 2021–2022, May 2022, s. 2119 i n.

⁴⁸ Warto w tym miejscu przytoczyć szerszy fragment wypowiedzi D.W. Bellinga odnoszący się do poruszanych kwestii. Brzmi on następująco: „Als Bestandteil der Verfassung ist die Begnadigung nicht nur verfassungsfrei. Das Grundgesetz hat den Bundespraesidenten nicht mit der Befugnis zu willkuerlichen oder gar menschenrechtswidrigen Handeln ausgestattet. Justizfreie Gnadenakte sind mit der rechtsstaatlichen gewaltenteilenden Verfassung Deutschlands unvereinbar. Die Gnadenentscheidung ist ein Akt der oeffentlichen Gewalt. Bindungen und Beschraenkungen des Gnadenrechts durch den Gesetzgeber sind zulaessig, wenn sie die sich aus der Verfassung ergebenden Bindungen und Beschränkungen dieses Rechts konkretisieren” – *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 147.

⁴⁹ Tak też D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 130; S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 19 i n.

niem, interpretacją i stosowaniem prawa przez właściwe organy. Jest powiązane z powszechnie przyjmowanym w prawoznawstwie paradygmatem interpretacyjnym. Jego nieprzekraczalne granice wyznaczają konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe regulacje odnoszące się do praw podstawowych (praw człowieka) o charakterze gwarancyjnym. Jest elementem porządku konstytucyjnego. Konstytucyjne granice władztwa publicznego wyznaczają tym samym granice prawa łaski. Jak każdy element w porządku prawnym podlega kontroli sprawowanej w demokracji konstytucyjnej realizującej ideę rządów prawa przez sądy. Sądy są bowiem ostatecznym arbitrem pomiędzy państwem a obywatelem, zaś prawo łaski umożliwia ingerencję w sferę praw i wolności jednostki. Mówiąc o ingerencji w sferę praw i wolności jednostki w wyniku zastosowania prawa łaski, mam na uwadze nie tylko to, że zasadniczo ułaskawienie prowadzi do zniesienia lub ograniczenia albo zmiany określonych w orzeczeniu przypisującym odpowiedzialność kar lub innych środków, których istota sprowadza się do zniesienia (co najmniej czasowego) albo ograniczenia możliwości korzystania przez sprawcę z określonych praw i wolności. W tym wypadku o ile prawo łaski stosowane w formie agra-cacji oznacza działanie na korzyść ułaskawionego, poprzez zniesienie dolegliwości wynikającej z przypisania odpowiedzialności represyjnej, o tyle w przypadku mitygacji skutkuje „jedynie” ich częściowym zniesieniem, ograniczeniem lub zmianą. W tym zakresie zatem stanowi rozstrzygnięcie, które w części nieobjętej ułaskawieniem pozostawia w mocy decyzję stanowiącą podstawę do ingerencji w sferę praw i wolności jednostki. Prawo łaski oddziałuje także na prawa i wolności innych, nieobjętych ułaskawieniem osób, w tym pokrzywdzonych w wyniku popełnienia przestępstwa lub innego zachowania stanowiącego podstawę reakcji represyjnej⁵⁰. Zastosowanie prawa łaski oznaczać może zatem ingerencję w sferę praw i wolności innych niż ułaskawiony osób. Dostrzeżenie tych konsekwencji zastosowania prawa łaski stanowiło podstawę analiz odnoszących się do spornego zagadnienia możliwości stosowania prawa łaski w formie abolicji indywidualnej.

⁵⁰ Na znaczenie wpływu ułaskawienia na sytuację prawną pokrzywdzonego zwraca uwagę SN (7) w uchwale z 31.05.2017 r., I KZP 4/17, OSNKW 2017/7, poz. 37.

Zarówno stosowanie prawa łaski w określonych przypadkach, jak i odmowa skorzystania z tej kompetencji przez uprawniony podmiot (w zdecydowanie węższym zakresie i absolutnie wyjątkowo) może stanowić podstawę oceny sądowej w perspektywie przewidzianych w niej praw podstawowych⁵¹. W szczególności zaś zasady równości, zasady działania organów władzy publicznej na podstawie i w granicach prawa, zasady dostatecznej określoności podstaw normatywnych reakcji represyjnej, co obejmuje także instrumenty korygującej i redukcyjnej⁵², zaufania

⁵¹ Trafnie podkreśla D.W. Belling, że: „Das Gnadenrecht wird von der jeweiliger Verfassung bestimmt. Die Gnade unter dem Grundgesetz erscheint in einem neuen Licht. Gnade kann nicht vor oder fuer Recht ergehen. Denn staatliches Handeln steht unter der Herrschaft des Rechts” – *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 130. W polskim piśmiennictwie na możliwość przeprowadzania „pośredniej”, albowiem związanej z procesem wykonywania postanowienia o zastosowaniu prawa łaski, wskazuje P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 350 i n.

⁵² Kwestia funkcji i znaczenia konstytucyjnej zasady dostatecznej określoności w zakresie podstaw i konsekwencji odpowiedzialności represyjnej w odniesieniu do narzędzi służących do redukcji odpowiedzialności karnej (instrumentów sprawiedliwości korygującej) jest w piśmiennictwie notoryjnie sporna. Wystarczy odwołać się do debat dotyczących tzw. pozaustawowych kontratypów, co do których wciąż nierozstrzygnięta jest kwestia dopuszczalności ich wykorzystywania w praktyce stosowania prawa z uwagi na niespełnienie wymogu ustawowej określoności, by zilustrować, jak dalece konstytucyjne zasady odpowiedzialności karnej wpływają na sposób analiz poświęconych prawu łaski jako instytucji korygującej. W tym zakresie w zależności od przyjmowanych preferencji, gdy oparte się za brakiem konstytucyjnych ograniczeń w sferze instrumentów redukcyjnych lub korygujących, prawo łaski będzie traktowane jako nieskonkretyzowana w przepisach prawa, oparta na szerokim zakresie dyskrecjonalności ogólna kompetencja prezydenta. W razie przyjęcia perspektywy przeciwnej i ścisłego związania konstytucyjną zasadą określoności także w przypadku narzędzi redukcyjnych i korygujących, pojawi się zrozumiała tendencja do jurydykacji prawa łaski, poszukiwania maksymalnie precyzyjnych ustawowych źródeł, przesłanek, zasad i trybu postępowania oraz konkretyzacji przez prawo możliwych konsekwencji wynikających z ulaskawienia. Co do zasadniczych sporów dotyczących relacji konstytucyjnej zasady dostatecznej określoności do instrumentów redukcyjnych i korygujących zob. m.in. A. Zoll, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, Warszawa 1982, s. 43 i n.; A. Zoll, „Pozaustawowe” okoliczności wyłączające odpowiedzialność karą w świetle konstytucyjnej zasady podziału władzy [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005, s. 428 i n.; A. Zoll, *W sprawie kontratypów*, PiP 2009/4, s. 241 i n.; M. Grudecki, *Kontratypy pozaustawowe w polskim prawie karnym*, Warszawa 2021, s. 227 i n.; P. Brzozowski, *Pozaustawowe kontratypy. Zarys problematyki*, SP 2013/1, s. 180 i n.; M. Byczyk, *Normy ostrożności w prawie karnym*, Poznań 2016, s. 23 i n.; P. Kardas, *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontratyp czy element precyzujący płaszczyznę bezprawności?*,

obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa⁵³, co odnosi się też do aktów władzy publicznej uwalniających od konsekwencji określonych przez sąd w skazującym wyroku⁵⁴; wreszcie konsekwencji wynikających z ulaskawienia dla innych niż beneficjent tego prawa osób.

Wszystko, co wskazano powyżej, w charakterze założeń dotyczących instytucji prawa łaski w polskim porządku prawnym, sprawia, iż sygnalizowane powyżej podejście metodologiczne do badań poświęconych tej instytucji wydaje się uzasadnione.

3. Zasadnicze modele (koncepcje) ujmowania funkcji i celu prawa łaski

Z perspektywy funkcji i celu prawa łaski w piśmiennictwie prezentowane są różne koncepcje objaśniania jego istoty⁵⁵. Koncentrując się na podstawach, celu i konsekwencjach jako elementach konstytutywnych, można zaproponować następującą typologię prezentowanych w literaturze i orzecznictwie ujęć:

- 1) prawo łaski traktowane jest jako wyrównanie nadmiernej (zbytnej) surowości prawa, instytucja korygująca i zapobiegająca po-

PS 2009/1, s. 126 i n.; P. Kardas, *Subiektywne komponenty czynu a bezprawność i okoliczności ją wyłączające. Kilka uwag o przyjmowanych w piśmiennictwie karnistycznym płaszczyznach i modelach analizy subiektywnych elementów bezprawności*, AIS 2018/1, s. 23 i n.

⁵³ Zob. szerzej D.W. Bellinga, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 130 i n. oraz powołane tam literatura i orzecznictwo.

⁵⁴ Raz jeszcze odwołując się do D.W. Bellinga, wskazać trzeba, że: „Ist das *jus puniendi* des Staates rechtsstaatlich gebunden, soll dann fuer die Entscheidung ueber den *actus contrarius*, den Verzicht auf den Strafanspruch, gar keine rechtsstaatliche Bindung gelten? Schrankenloses Staathandeln – etwa wie in Fuehrerstaat – ist dem modernen Rechtsstaat fremd. Wie die Vergangenheit zeigt, besteht die Gefahr dass schrankenloses Walten der Gnade ‘zur Willkuer werden’ kann. Diese zu verhindern ist Ziel des Grundgesetzes” – *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 131.

⁵⁵ Problem prawa łaski w ujęciu filozoficznym, teoretycznoprawnym, w perspektywie filozofii prawa karnego należy do zagadnień notoryjnie spornych. Stąd też ilość wypowiedzi poświęconych tej instytucji, w konsekwencji mnogość poglądów, stanowisk i koncepcji, jest nad wyraz bogata. Wskazana wyżej typologia stanowisk ogranicza się do najbardziej podstawowych. Wybór ma charakter autorski. Nieco szersze spojrzenie na tę kwestię prezentowane jest w dalszej części rozważań.

- wstaniu sytuacji odpowiadającej wypadkom charakteryzowanym za pomocą łasińskiej paremii (toposu) *summum ius, summa iniuria*⁵⁶ (jest w tym ujęciu traktowane jako normatywne narzędzie teorii wentyla bezpieczeństwa przy wymiarze sprawiedliwości⁵⁷);
- 2) jako veto przeciwko prawu i sprawiedliwości (teoria unicestwienia aktu sprawiedliwości⁵⁸);
 - 3) jako zaniechanie ukarania ze strony państwa⁵⁹;
 - 4) jak realizacja zasady słuszności, pozaprawnych wartości miłosierdzia i tolerancji, które mają priorytet przed formalną sprawiedliwością, korekty rozstrzygnięć opartych na wartościach prawnych, wynikających z decyzji realizującej określone założenia polityki kryminalnej w perspektywie ogólnopolitycznej celowości i interesów stanu, wyraz przekonania, że świat nie jest tylko światem prawa wedle powiedzenia *fiat iustitia, et pereat mundus*,

⁵⁶ Zob. szerzej w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa. Komentarz*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021, s. 396 i n. Warto podkreślić, że maksymę *summum ius, summa iniuria* łączy się z treścią art. 2, 45, art. 175 ust. 1 i art. 182 Konstytucji RP. Podkreśla się nadto, że na poziomie konstytucyjnym uzasadnienia dla sięgania po zasadę *summum ius, summa iniuria* dostarcza preambuła do Konstytucji RP. W niej bowiem dwukrotnie pojawia się ogólne odwołanie do sprawiedliwości, która niewątpliwie najmocniej uzasadnia ten topos. Zob. też J. Rawls, *Teoria...*, s. 15 i n.

⁵⁷ H.-H. Jescheck i T. Weigend wskazują, że: „Gnadenrecht auch heute noch eine sinnvolle, ja notwendige Funktion geben: Es dient zum einen der Korrektur anders nicht mehr behebbarer Fehler bei der Rechtsanwendung, zum anderen der Beseitigung unverhältnismaessiger, vom Gesetzgeber nicht beabsichtiger Haerten bei der Rechtsanwendung im Einzelfall” – *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923. Zob. też interesujące rozważania M. Koehler, *Strafgeset, Gnade und Politik nach Rechtsbegriffen...*, s. 71 i n.

⁵⁸ W pewnym sensie do tego ujęcia zdaje się nawiązywać R.A. Stefański, przyjmując, że akt łaski jest antytezą postępowania wykonawczego. Zob. R.A. Stefański [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Z. Gostyński, Warszawa 2004, s. 789. Zob. też uwagi W. Sadurskiego, *Teoria sprawiedliwości...*, s. 236 i n.

⁵⁹ S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne...*, s. 515 i n.; M. Mozgawa-Maj, *Ułaskawienie* [w:] *Postępowanie szczególne i odrębne w procesie karnym*, red. K. Dudka, Warszawa 2012, s. 134. Por. też J. Hayduk-Hawrylak, *Rzetelny proces karny a ułaskawienie* [w:] *Rzetelny proces karny. Materiały konferencji naukowej, Trzebiezowice 17–19 września 2009 r.*, red. J. Skorupka, W. Jasiński, Warszawa 2010, s. 215 i n.; B. Boch, *Prawo łaski w prawie polskim. Uwagi de lege lata i postulaty de lege ferenda*, Prz. Sąd. 2019/7–8, s. 129 i n.

- oraz przeświadczenia, że obok prawa istnieją jeszcze inne dobra, które czasami trzeba wesprzeć, by wzięły górę nad prawem⁶⁰;
- 5) jako element złożonego systemu narzędzi prawnych służących realizacji przymusu publicznego związanego z władztwem publicznym w zakresie *ius puniendi* służący realizacji określonych w konstytucji celów przy uwzględnieniu gwarancji wynikających z praw podstawowych, jedno z prawnych narzędzi służących do określenia sposobów reagowania na fakt popełnienia przestępstwa, instrument polityki kryminalnej⁶¹;
 - 6) jako rozkaz najwyższej władzy państwowej (koncepcja ulaskawienia jako rozkazu władzy);
 - 7) jako przejaw działalności prawodawczej⁶².

⁶⁰ Taki sposób uzasadnienia prawa łaski prezentował G. Radbruch, podkreślając, że: „Ulaskawienie może mieć za zadanie, ażeby sprawiedliwość wzięła górę nad prawem pozytywnym, a indywidualizacja i celowość – nad schematyzującą równością, jaką daje sprawiedliwość. Ulaskawienie może też zmierzać do tego, iżby rozwiązywać możliwe antynomie w obrębie każdego z tych trzech elementów idei prawa w inny sposób, niż to jest możliwe w wyroku. W ulaskawieniu ma przychodzić do głosu prawo materialne i brać górę nad procesową prawomocnością błędnego wyroku, słuszność ma być postawiona wyżej niż sprawiedliwość, a ogólnopolityczna celowość i rozum stanu ma odnosić zwycięstwo nad celowością ograniczoną do polityki kryminalnej”. Tak rozumiane, przedstawia jako urządzenie prawne „jako szczególnie ukształtowany środek służący słusznemu prawu” w myśl maksym, że „prawo bez ulaskawienia jest bezprawiem” i że „łaska stoi obok prawa”. W dalszej części tego wywodu wskazuje, że „w ulaskawieniu ma dochodzić do głosu prawo poszczególnego przypadku (wprawdzie z tendencją do ogólnego rzeczy uregulowania), nie zaś nowe normy prawne”. „Łaska nie ogranicza się nigdy to tego, ażeby wyrównywać w obrębie prawa. Jest ona raczej wyrazem tego, iż się uznaje, że świat nie jest tylko światem prawa wedle powiedzenia *‘fiat iustitia pereat mundus’*, i że obok prawa istnieją jeszcze inne dobra; że wreszcie może być konieczne pomóc tym wartościom do tego, iżby wzięły górę nad prawem”. Takich aktów jak ulaskawienie „(...) nie można oprzeć na wartościach prawnych. Poprzez nią obce prawu dziedziny wartości znajdują się w samym ośrodku świata prawnego: wartości religijne miłosierdzia, moralne wartości tolerancji” – G. Radbruch, *Zarys filozofii...*, s. 255–259.

⁶¹ W taki sposób ujmuje prawo łaski D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 120 i n., oraz powołana tam literatura przedmiotu. Por. też S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 45 i n. Zob. też interesujące rozważania P. Rogozińskiego, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 397 i n.; L. Lernella, *Współczesne zagadnienia...*, s. 22 i n.; L. Lernella, *Podstawy nauki...*, s. 363 i n.

⁶² Koncepcje te omawiają A. Murzynowski, *Ulaskawienie...*, s. 27 i n.; P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 70 i n.

Przedstawione wyżej, zapewne niekompletne zestawienie wskazuje⁶³, że prezentowane w piśmiennictwie sposoby filozoficznego objaśnienia istoty prawa łaski, racjonalizacji lub uzasadnienia tej instytucji oraz wynikających z jego zastosowania konsekwencji są nad wyraz zróżnicowane⁶⁴. Poszukuje się odmiennych podstaw, celu i funkcji ulaskawienia. Zarazem w zasadzie w każdym z prezentowanych ujęć (koncepcji) pojawia się element korygujący, zniesienie nadmiernej dolegliwości wynikającej z realizacji publicznego *ius puniendi* wedle określonych w systemie prawnym reguł i zasad. Nie ma w powyższym kontekście znaczenia, czy w prawie łaski dostrzega się przede wszystkim element służący wyrównaniu nadmiernej surowości rozstrzygnięcia, akt negacji (*veta*) wobec prawa i sprawiedliwości w jego konwencjonalnym ujęciu, formę manifestacji odstąpienia (zaniechania) od ukarania ze strony państwa, wszak prawo łaski stosowane jest przez piastuna władzy publicznej, czy wreszcie wyraz realizacji zasady słuszności lub miłosierdzia, zyskującego pierwszeństwo przed formalizacją wynikającą z zastosowania prawa. W każdym z zarysowanych podejść prymat zyskują, jak zgrabnie ujmował to G. Radbruch, wartości pozaprawne, przeważające nad „formalną sprawiedliwością”. Prawo łaski jest zatem traktowane jako narzędzie korygujące konsekwencje decyzji stanowiącej wyraz sprawowania wymiaru sprawiedliwości, stosowane w imieniu państwa, któremu przysługuje wyłączne uprawnienie do realizacji publicznego

⁶³ „Chociażby z tego powodu, iż nie uwzględnia prezentowanych w piśmiennictwie klasyfikacji aktów łaski w kontekście wyodrębnianych dziedzin prawa. W tym kontekście wskazuje się, że akt łaski (ulaskawienie) może być traktowany jako: 1) akt z zakresu wymiaru sprawiedliwości; 2) akt z zakresu administracji; 3) akt szczególnego rodzaju (*sui generis*), niedający się zakwalifikować do jednego tylko rodzaju działalności państwowej” – P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 33. Zob. też Z. Witkowski, *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej (1921–1935)*, Warszawa–Poznań–Toruń 1987, s. 84–85. W piśmiennictwie amerykańskim ujmuje się prawo łaski jako prywatny węzeł łączący prezydenta z beneficjentem, *merciful contract* lub jako uprawnienie publicznoprawne, realizowane w interesie publicznym w zakresie dobra wspólnego *public welfare* – *Conditional Pardon Power...*, s. 2837–2839.

⁶⁴ Zob. w tej kwestii m.in. G. Radbruch, *Zarys filozofii...*, s. 255–259; W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości...*, s. 230 i n.; Z. Ziemiński, *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Lublin 1992, s. 139 i n.; K. Ajdukiewicz, *O sprawiedliwości* [w:] *Język i poznanie*, t. I, Warszawa 1960, s. 379 i n. Por. też opracowania zamieszczone w zbiorze pt. *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1998; J. Rawls, *Teoria...*, s. 12 i n.

ius puniendi, korekty czy też redukcji dokonywanej przez pozostający poza strukturą organów wymiaru sprawiedliwości podmiot, zasadniczo pełniący funkcję „głowy państwa”. Podmiot ten jest uprawniony do ingerencji w sferę prawomocnych rozstrzygnięć sądów lub innych organów upoważnionych do realizacji publicznego *ius puniendi* w sytuacjach, gdy modyfikacja (zniesienie lub złagodzenie) konsekwencji wynikających z przypisania odpowiedzialności nie jest możliwa na innej drodze⁶⁵.

Przyjmuje się, że podstawowymi kryteriami prawa łaski są: sprawiedliwość, humanitaryzm, racjonalność, tolerancja, słuszność, równość wobec prawa⁶⁶. Czasami jako uzasadnienie ulaskawienia wskazywane jest miłosierdzie⁶⁷, traktowane jako wartość religijna lub moralna albo jako autonomiczna wartość lub cel prawa⁶⁸. Uznaje się, że zasadniczym celem tej instytucji jest „nadanie aktom represji karnej charakteru sprawiedliwego, humanitarnego i racjonalnego”⁶⁹. Prawo łaski stanowi podstawę korygowania rozstrzygnięcia prawomocnego pod kątem zasady sprawiedliwości⁷⁰ – specyficznego, albowiem zdaje się opierać na swoistym rozumieniu sprawiedliwości⁷¹. Z perspektywy teoretycznej

⁶⁵ Por. H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923.

⁶⁶ Zob. m.in. K. Sychta [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. J. Zagrodnik, s. 1480 i n.; A. Murzynowski, *Ulaskawienie...*, s. 66 i n. Por. też postanowienie SN z 2.05.1975 r., II KO 5/75, LEX nr 20868.

⁶⁷ Zob. m.in. rozważania F. Cieplego, *Sprawiedliwościowa racjonalizacja wymiaru kary kryminalnej wobec współczesnych tendencji polityki karnej w Polsce*, Lublin 2017.

⁶⁸ Zob. w tej kwestii O *Prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości...*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988.

⁶⁹ P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 47; A. Murzynowski, *Ulaskawienie...*, s. 115–116; J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 501; J. Kordecki, *Readaptacja społeczna osób ulaskawionych od kary śmierci (czy przywrócić karę dożywotniego pozbawienia wolności?)*, PiP 1982/3–4, s. 126 i n.; B. Banaszak, *Prezydenckie prawo łaski...*, s. 36 i n.

⁷⁰ B. Glazer, *Polski proces karny w zarysie*, Kraków 1933, s. 304 i n.; T. Grzegorzczak [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 961; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 1184.

⁷¹ Na tę właściwość prawa łaski zwracał przed laty uwagę G. Radbruch, *Zarys filozofii...*, s. 255 i n. Zob. też J. Laskowski, *Sprawiedliwość a prawo* [w:] *Filozofia prawa a tworzenie i stosowanie prawa*, red. B. Czech, Katowice 1992, s. 134 i n.; J. Zajadło, *Gustaw Radbruch i antynomie współczesnej filozofii prawa*, „Colloquia Communia” 1988–1989/6, s. 63 i n.;

wskazuje się bowiem, że „o łasce *sensu stricto* możemy mówić tylko wtedy, gdy przestępca potraktowany jest łagodniej, niż dyktują względy sprawiedliwości”⁷². W przypadku ulaskawienia nie chodzi chyba o sprawiedliwość w sensie retrybutywnym czy utylitarnym⁷³ (lub jakimkolwiek innym relewantnym dla rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej⁷⁴), lecz o specyficzną korektę orzeczenia zgodnego z prawem i w tym sensie sprawiedliwego, tyle tylko, że w konkretnym układzie okoliczności nie w pełni odpowiadającego społecznemu poczuciu sprawiedliwości i słuszności⁷⁵. Nawiązując do łączonej z prawem łaski

F. Cieply, *Sprawiedliwościowa racjonalizacja...*, s. 23 i n.; J.G. Murphy, *Trzy pomyłki dotyczące retrybutywizmu* [w:] *Filozofia moralności: wino, kara, wybaczenie*, red. J. Hołówka, Warszawa 2000, s. 243 i n.

⁷² W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości...*, s. 248. Zob. też L. Wilk, *Prawo łaski a sprawiedliwość karania – refleksja filozoficznoprawna*, „Problemy Prawa Karnego” 2000/23, s. 23 i n.; M. Królikowski, *Sprawiedliwość karania...*; R. Zawłocki, *Traktat o złej...*

⁷³ W piśmiennictwie wskazuje się jednak, że prawo łaski służyć może zwiększeniu skuteczności czy też efektywności idei resocjalizacji – tak m.in. H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923. Zob. w tej kwestii interesujące uwagi A. Kani, *Z problematyki retrybutywnej oraz utylitarnej sprawiedliwości karania*, RPEiS 2018/80/2, s. 89 i n. oraz powołana tam literatura przedmiotu. Por. też F. Cieply, *Sprawiedliwość karania a prawo łaski – uwagi krytyczne*, Prz. Pr.-Ek. 2008/3, s. 34 i n.

⁷⁴ Co do sporów związanych z filozoficznymi podstawami karania, celami i funkcjami kary zob. m.in. M. Królikowski, *Sprawiedliwość karania...*, s. 35 i n.; P. Kardas, *Konsensualna czy konfliktowa wizja struktury społecznej. Kilka uwag o funkcjach współczesnego prawa karnego w perspektywie dylematu ochrony wartości albo zarządzenia przez represję*, CzPKiNP 2023/2; J. Giezek, P. Kardas, *Nowe ujęcie zasad i dyrektyw sądowego wymiaru kary. Kilka uwag na tle uchwalonych zmian normatywnych*, Prok. i Pr. 2023/7–8, s. 15–38; S. Funk, *Gnade und Gesetz...*, s. 34 i n.; D.W. Belling, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 75 i n.; A. P. Simester, J.R. Spencer, F. Stark, G.R. Sullivan, G.J. Virgo, *Simester and Sullivan's Criminal Law. Theory and Doctrin*, Oxford–London–New York–New Delhi–Sydney 2019, s. 16 i n.; W.J. Stuntz, J.L. Hoffmann, *Defining Crime*, New York 2011, s. 27 i n.; J. Herring, *Criminal Law. Text, Cases and Materials*, Oxford 2006, s. 7 i n.

⁷⁵ W tym sensie można poszukiwać związków prawa łaski jako instytucji korygującej z konstytucyjnym pojęciem sprawiedliwości społecznej stanowiącym element regulacji zawartej w art. 2 Konstytucji RP. Sprawiedliwość jest bez wątpienia wartością konstytucyjną oraz konstytucyjnym pojęciem. W szczególnym złożeniu przymiotnikowym „sprawiedliwość społeczna” określa podstawowe zasady ustrojowe Rzeczypospolitej, jest elementem wyznaczającym cel funkcjonowania państwa, które „urzęczywistnia zasady sprawiedliwości społecznej”. Otwiera to perspektywę analiz poświęconych relacji pojęcia sprawiedliwości w sensie retrybutywnym lub utylitarnym, przyjmowanego w prawie karnym oraz sprawiedliwości społecznej, jako celu realizowanego w ramach demokracji

formuły *summum ius, summa iniuria*, warto dostrzec, że odwoływanie się do tego właśnie toposu może służyć wyeksponowaniu szczególnie akcentowanej przez ustrojodawcę wartości, jaką jest sprawiedliwość⁷⁶. Ułaskawienie oparte na tym uzasadnieniu może redukować rozdźwięk między normatywnym nakazem płynącym z obecności sprawiedliwości w katalogu czterech podstawowych wartości a formalistyczną praktyką części obrotu prawnego, stanowić podstawę korygowania rozstrzygnięć opartych na ścisłym formalizmie, gdy przestrzeganie litery prawa prowadzi do rażąco niesprawiedliwych (materialnie) konsekwencji, a także zapobiegać w jednostkowych przypadkach realizacji maksymy *fiat iustitia, et pereat mundus*.

Koncepcja prawa łaski w omawianym aspekcie zdaje się opierać na założeniu, że zestandaryzowany model wymiaru sprawiedliwości, nawet przy właściwym skorzystaniu z dyskrejonalnej władzy sądu, czasami prowadzi do rozstrzygnięć nie w pełni odpowiadających sprawiedliwościowym intuicjom⁷⁷. Wynika to albo ze stanu prawa, które wyznacza

konstytucyjnej opartej na zasadzie rządów prawa. Co do instytucji korygujących, w tym w szczególności narzędzi wykorzystywanych w prawie karnym jako elementy „sprawiedliwości korygującej” zob. m.in. M. Królikowski, *Okoliczności wyłączające bezprawność jako konstrukcja sprawiedliwości korygującej*, CzPKiNP 2010/2; M. Królikowski, *Sprawiedliwość karania...*; M. Królikowski, *Funkcjonalność dogmatyki prawa karnego*, Warszawa 2025, s. 5 i n.; R. Zawłocki, *Traktat o złej...*

⁷⁶ Pojęcie „sprawiedliwość” występuje w konstytucji w kilku kontekstach, bywa ujmowane jako termin samoistny, czasami w ujęciu przymiotnikowym, np. w art. 2 Konstytucji RP, gdzie jest mowa o „sprawiedliwości społecznej”. W kontekście konstytucyjnym bywa analizowane jako pojęcie oraz jako wartość. Można, jak się wydaje, poszukiwać uzasadnienia instytucji prawa łaski właśnie w konstytucyjnym rozumieniu sprawiedliwości, autonomicznym, powiązanym z szeregiem płaszczyzn, ujmowanym nieco inaczej niż sprawiedliwość jako wartość, pojęcie czy też cel prawa karnego materialnego i prawa karnego procesowego. Co do konstytucyjnego pojęcia sprawiedliwości zob. m.in. w: *Konstytucja RP*, t. I, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.

⁷⁷ Interesująco pisze o tym A. Murzynowski, *Ułaskawienie...*, s. 23 i n. Zob. też P. Rogoziński, *Instytucja ułaskawienia...*, s. 178 i n. Identycznie M. Koehler, *Strafrecht...*, s. 693; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923; G. Jakobsa, *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 346. Zob. też interesujące uwagi R.E. Barkowa, M. Oslera, *Biden Needs to Work in His Clemency Legacy*, „New York Times” 18.09.2024, Opinion Guest Essay, s. 4, powołujących się na A. Hamiltona, *The Federalist No. 74*.

w taki sposób granice władzy sędziowskiej w sferze dyskrejonalnej⁷⁸, że uniemożliwia pewnego rodzaju modyfikacje⁷⁹, albo ze stanu związanego z okolicznościami i podmiotem odpowiedzialności karnej, które sprawiają, że orzeczenie wymaga pewnej modyfikacji w sferze dolegliwości⁸⁰. W odniesieniu do ukształtowania systemu prawnego w sposób utrudniający lub uniemożliwiający wydawanie spełniających kryteria sprawiedliwości materialnej, proceduralnej i wreszcie pokrywających się z intuicjami sprawiedliwościowymi orzeczeń wskazać należy, że może on stanowić konsekwencję ulegania przez prawodawcę tendencjom populistycznym⁸¹. Najczęściej spotykane w praktyce stanowienia prawa przejawy populizmu penalnego objawiają się bowiem nadmierną, niejednokrotnie nieproporcjonalną represyjnością systemu prawa karnego, powiązaną z wprowadzeniem szeregu instrumentów o charakterze obligatoryjnym, krępujących, a bywa, że wyłączających dyskrejonalną władzę sądu⁸². W takich wypadkach orzeczenia wydawane w oparciu o interpretację prowadzoną przy wykorzystaniu metody językowej,

⁷⁸ Co do dyskrejonalności sądów w zakresie rozstrzygnięć w sprawach karnych zob. m.in. P. Kardas, *Konsensualna czy konfliktowa wizja...*, s. 53 i n.; T. Sroka, *Zadania i obowiązki sądów...*, s. 56 i n.

⁷⁹ Zob. w tej kwestii szerzej P. Kardas, *Konsensualna czy konfliktowa wizja...*, s. 53 i n.; P. Kardas, *O związkach pomiędzy populizmem penalnym a autorytarnym procesem karnym* [w:] *Autorytarny proces karny. Rzetelność procesu karnego w państwie niepraworządnym*, red. J. Skorupka, D. Czerwińska, Wrocław 2024, s. 159 i n.; H. Kuczyńska, *Autorytarny proces karny – cechy konstytutywne i próba definicji* [w:] *Autorytarny proces karny. Rzetelność procesu karnego w państwie niepraworządnym*, red. J. Skorupka, D. Czerwińska, Wrocław 2024, s. 11 i n. zob. też uwagi S. Funka, *Gnade und Gesetz...*, s. 40 i n.; T. Sroka, *Zadania i obowiązki sądów...*, *passim*.

⁸⁰ Zob. w szczególności rozważania S. Funka, *Gnade und Gesetz...*, s. 45 i n.

⁸¹ Zob. szerzej interesujące rozważania W. Wróbla, *Prawo karne a standardy konstytucyjne* [w:] *Aktualne problemy i perspektywy prawa karnego*, red. M. Mozgawa, P. Poniatowski, K. Wala, Warszawa 2022, s. 13 i n.; J. Giełka, *Funkcje prawa karnego w autorytarnym systemie sprawowania władzy*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2021/43(1), s. 185 i n.; M. Królikowskiego, *Powinności w czasie kryzysu uznawalności orzeczeń sądów* [w:] *Bezstronność sędziego w sprawach karnych w świetle zarzutu wadliwości jego powołania*, red. P. Wiliński, R. Zawłocki, Warszawa 2022, s. 3 i n.; M. Królikowskiego, *Funkcjonalność dogmatyki...*, s. 34 i n.; T. Sroki, *Zadania i obowiązki sądów...*, *passim*.

⁸² Interesująco o tych zagadnieniach pisze T. Sroka, *Zadania i obowiązki sądów...*, s. 23 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo. Zob. też rozważania H. Kuczyńskiej, *Autorytarny proces karny...*, s. 11 i n.

z pominięciem instrumentów uadekwatniających związanych z wykładnią prokonstytucyjną, w zgodzie z konstytucją oraz wykorzystującą mechanizmy walidacyjne związane z mieszanym modelem oceny konstytucyjności prawa, prowadzą do wydania orzeczenia formalnie odpowiadającego obowiązującemu prawu, jednak z powodów oczywistych niesprawiedliwego materialnie⁸³.

Wydaje się, że ułaskawienie nie jest instytucją służącą do realizacji zasady sprawiedliwości materialnej w znaczeniu, w jakim powinna ona być wypełniona przez sąd, a więc m.in. w ujęciu retrybutywnym lub utylitarnym⁸⁴. Wybór filozoficznej racjonalizacji karania należy do kompetencji prowadzący, to bowiem ustawa karna zasadniczo określa preferowane w danym systemie prawnym przesłanki karania. W pewnym zakresie, wyznaczonym jednak przez przepisy prawa, racjonalizacji i indywidualizacji kary dokonuje sąd lub inny organ sprawujący władztwo publiczne w sferze prawa represyjnego, działając w ramach przyznanej mu dyskrecjonalności⁸⁵. Zasadniczo nie jest to bowiem instytucja służąca do korekty błędnych, nieodpowiadających zindywidualizowanym do jednostkowego wypadku standardom rozstrzygnięć sądowych⁸⁶. Odnosi się raczej do orzeczeń wadliwych z perspektywy sprawiedliwościowej w ujęciu społecznym, choć niekoniecznie sprzecznych z prawem postrzeganym w sposób formalny⁸⁷. Jest raczej instytucjonalnym wyrazem

⁸³ Zob. w tej kwestii szerzej P. Kardas, *Konsensualna czy konfliktowa wizja...*, s. 53 i n.; P. Kardas, *O związkach...*, s. 159 i n.; H. Kuczyńska, *Autorytarny proces karny...*, s. 11 i n. Zob. też uwagi S. Funka, *Gnade und Gesetz...*, s. 40 i n.

⁸⁴ Co do znaczenia przepisów prawnych wyrażających przesłanki, zasady, reguły i kryteria racjonalizacji karania zob. m.in. M. Królikowski, *Sprawiedliwość karania...*; J. Giezek, P. Kardas, *Nowe ujęcie zasad...*, s. 15–38.

⁸⁵ O funkcji i znaczeniu regulacji z zakresu prawa karnego materialnego i procesowego w procesie wymierzania sprawiedliwości przez sądy interesująco pisze M. Królikowski, *Funkcjonalność dogmatyki...*, s. 34 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.

⁸⁶ Choć w piśmiennictwie wskazuje się, że służyć może do „Korrektur einer falschen richterlichen Entscheidung oder zur Anpassung an eine gaenderte gesetzliche Tatbewertung” – G. Jakobs, *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 346. Zob. też P. Waszkiewicz, *Niesłuszne skazania, passim*.

⁸⁷ Choć w niektórych przypadkach tylko instytucja prawa łaski może prowadzić do korekty oczywiście niezgodnego z prawem i w konsekwencji niesprawiedliwego orzeczenia. Z takimi przypadkami możemy mieć do czynienia w razie błędnego rozpoznania

swoiście rozumianej korekty humanizującej konsekwencje przypisania, modyfikacji zapobiegającej egzekucji orzeczonej zgodnie z prawem dolegliwości, uznawanej za nadmierną, nieusprawiedliwioną, niehumanitarną, pozbawioną dostatecznej racjonalizacji, w jakimś sensie trudną do pogodzenia z zasadą ochrony godności człowieka jako jednostki, której przysługują przyrodzone prawa podmiotowe⁸⁸. Może być narzędziem służącym do następczej korekty orzeczenia w zakresie wynikających z niego konsekwencji w perspektywie konstytucyjnej zasady równości⁸⁹. Trzeba jednak dodać, że jednocześnie prawo łaski wywołuje poważne wątpliwości i zastrzeżenia właśnie w perspektywie zasady równości⁹⁰. Wszak skorzystanie z tej kompetencji przez uprawniony podmiot powoduje zmianę – zniesienie lub złagodzenie – konsekwencji wynika-

kasacji i uznania jej za oczywiście bezzasadną w sposób umożliwiający skorzystanie z dobrodziejstwa niesporządzania uzasadnienia orzeczenia wydawanego przez Sąd Najwyższy, kończącego postępowanie. Tego typu przypadki niestety nie należą do rzadkości, czego najlepszym dowodem są błędy popełniane przez Sąd Najwyższy w zakresie oceny bezwzględnych przesłanek odwoławczych w zakresie wadliwego powołania do pełnienia urzędów sędziego. W ostatnim okresie ujawniły się w najwyższym stopniu niepokojące przypadki odmiennego rozstrzygania kwestii wadliwości powołania dotyczących tych samych sędziów, w kontekście tych samych okoliczności. W zależności od składu Sądu Najwyższego uznawał, że wadliwe powołanie stanowi bezwzględną przyczynę odwoławczą lub nie wpływa na prawidłowość orzeczenia. Z uwagi na tożsamość okoliczności przedmiotowych i podmiotowych musi to oznaczać oczywistą błędność jednego z orzeczeń. Stanowi to rażące naruszenie zasady równości. Podważa zaufanie do państwa i stanowionego przez nie prawa. Godzi w powagę Sądu Najwyższego, deprecjonując rolę tego organu w systemie wymiaru sprawiedliwości. Niestety system prawny, zwłaszcza po nieroztropnym wyrugowaniu instytucji nieważności orzeczenia, nie stwarza żadnych możliwości korekty błędnych orzeczeń. Stąd instytucja ulaskawienia może stanowić w tego typu wypadkach, które – należy to podkreślić ze szczególną mocą – nie powinny mieć miejsca, korekty oczywiście błędnego i niesprawiedliwego orzeczenia. Korekty błędów nie gwarantują postępowania przed organami ponadnarodowymi.

⁸⁸ Zob. szerzej uwagi L. Boska poświęcone konstytucyjnej zasadzie godności w: *Konstytucja RP*, t. I..., red. M. Safjan, L. Bosek, s. 723 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.

⁸⁹ Zob. m.in. J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013, s. 319 i n.; P. Kardas, A. Kardas, *Zasada równości w prawie karnym. Zarys problematyki*, CzoPKiNP 2019/1.

⁹⁰ Zob. m.in. rozważania S. Funka, *Gnade und Gesetz...*, s. 45 i n.; D.W. Bellinga, *Die Konstitutionalisierung des Begnadigungsrechts...*, s. 75 i n. W piśmiennictwie polskim na ten paradoks instytucji prawa łaski zwraca uwagę P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 397 i n.

jących z przypisania odpowiedzialności represyjnej, co z oczywistych powodów może oznaczać zmianę pozycji (sytuacji) prawnej ułaskawionego, powodującej dysonans w perspektywie zasady równości, gdy zestawić ją z sytuacją innych skazanych, w podobnych okolicznościach przedmiotowych i podmiotowych, w stosunku do których nie doszło do zastosowania tej nadzwyczajnej instytucji⁹¹.

Równorzędnymi przesłankami stosowania prawa łaski są wskazana wyżej zasada humanizmu, połączona z zasadą godności człowieka⁹², oraz racjonalizacja oddziaływania na jednostkę. W pewnych wypadkach ułaskawienie może stanowić jedyną możliwość zmiany skutków orzeczenia wydanego z naruszeniem prawa, którego nie sposób z uwagi na systemowe ograniczenia i zasady zmienić poprzez wykorzystanie jednego z mechanizmów kontroli⁹³. W tym ostatnim przypadku prawo łaski stanowi narzędzie umożliwiające korektę rozstrzygnięć niesprawiedliwych poprzez decyzję podmiotu stojącego poza strukturą organów wymiaru sprawiedliwości. Paradoksalnie ułaskawienie chroni zarówno jednostkę przed niesprawiedliwymi konsekwencjami wyroku, jak i wymiar sprawiedliwości przed utratą społecznego zaufania w związku z wydaniem niedających się na drodze prawnej skorygować rozstrzygnięć z prawem niedających się pogodzić⁹⁴. Trafnie podkreśla

⁹¹ Problem ten sygnalizują H.-H. Jescheck i T. Weigend, podkreślając, że „Als Mittel zur Verbesserung der Resozialisierungschancen des einzelnen Straftaeters eignet sich das Gnadenrecht dagegen weniger, da sich bei dieser Zweckrichtung unabweisbar die Frage der Gleichbehandlung stellt” – *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923. Zob. też P. Kardas, A. Kardas, *Zasada równości...*

⁹² O znaczeniu konstytucyjnej zasady godności wyrażonej w art. 30 Konstytucji RP dla prawa karnego zob. szerzej L. Bosek [w:] *Konstytucja RP*, t. I..., red. M. Safjan, L. Bosek, s. 723 i n., oraz powołana tam literatura przedmiotu.

⁹³ Zwraca na to uwagę A. Murzynowski, *Ułaskawienie...*, s. 65 i n.; P. Rogoziński, *Instytucja ułaskawienia...*, s. 58; M. Cieślak, *Refleksje na temat uzasadnienia instytucji ułaskawienia w prawie socjalistycznym*, *Pal.* 1965/2, s. 50 i n. Zob. też A. Ziobro, *Ułaskawienie a abolicja indywidualna (rozważania prawne w świetle postanowienia Prezydenta RP w sprawie ułaskawienia osoby nieprawomocnie skazanej)*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2017/5, s. 69 i n.; N. Boch, *Prawo łaski...*, s. 128 i n.; H.-H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil...*, s. 923; G. Jakobs, *Strafrecht. Allgemeiner Teil...*, s. 346; M. Koehler, *Strafrecht...*, s. 693.

⁹⁴ Zob. interesujące rozważania P. Rogozińskiego, *Instytucja ułaskawienia...*, s. 412 i n.; L. Lernella, *Współczesne zagadnienia...*, s. 28 i n.

się w piśmiennictwie, że „(...) łaska zastosowana we właściwym wypadku niesie z sobą pozytywne oddziaływanie szczególnoprewencyjne, a bywa że i ogólnoprewencyjne”⁹⁵. Warto dodać, że trafne zastosowanie prawa łaski odnosi się do sytuacji, w której – co najmniej z perspektywy społecznej – samo przypisanie odpowiedzialności lub jej konsekwencje postrzegane są jako nieadekwatne, nadmierne, niezasłużone itd. To sprawia, że „poprzez modyfikację uprzednio wymierzonej kary, zwłaszcza w drodze ulaskawienia, możliwe jest wykreowanie korzystniejszego stosunku karanego do karzącego, co w pożądanym sposób wpływa na adaptację właściwych norm postępowania przez skazanego i częstokroć powoduje w rzeczywistości większą skuteczność karania”⁹⁶. Z perspektywy społecznej zaś oznacza oczekiwaną korektę, gdzie adekwatnie zastosowane prawo łaski w uzasadnionej sytuacji oraz niezastosowanie prawa łaski tam, gdzie nie jest to uzasadnione, jest ważnym elementem społecznego odbioru wymiaru sprawiedliwości i działania państwa w sferze publicznego *ius puniendi*. Z tego powodu wskazuje się, że instytucja prawa łaski stanowi jeden z normatywnych elementów służących realizacji polityki kryminalnej. Prezydent korzystający z prawa łaski „jest jednym z podmiotów współkształtujących tę politykę. Polityka kryminalna realizowana jest we wszystkich stadiach procesu karnego (postępowanie przygotowawcze, postępowanie sądowe, postępowanie wykonawcze)”⁹⁷. Akt łaski bez wątpliwości bezpośrednio wpływa na proces wykonania kar lub środków karnych.

Ten element stanowi dodatkowe uzasadnienie istnienia instytucji prawa łaski w systemie demokracji konstytucyjnej. Poza różnymi funkcjami stanowi ono bowiem instrument korygujący orzeczenia sądowe, które w razie braku odpowiedniej reakcji skutkowałyby podważeniem społecznego zaufania do sądów jako organów wymiaru sprawiedliwości. Zdaje się nie budzić większych wątpliwości, że odmieniana przez wszystkie przypadki koncepcja konstytucyjnego podziału i równoważenia się organów władzy publicznej dysponujących określonymi kompetencjami

⁹⁵ P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 418.

⁹⁶ P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 419.

⁹⁷ P. Rogoziński, *Instytucja ulaskawienia...*, s. 419. Zob. też uwagi T. Sroki, *Zadania i obowiązki sądów...*, s. 200 i n. oraz powołane tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.